

DE ZWERFSTEEN

PERIODIEKE UITGAVE VAN DE HISTORISCHE VERENIGING STEENDEREN

DE ZWERFSTEEN
PERIODIEK ORGAAN VAN DE HISTORISCHE VERENIGING STEENDEREN

Baak, ongeveer 1992
Custodia
AKM de Vries

*Terugblik 1992
Landgoed Het Holtslag
Wisselink de Smid
Dakpannen en Vogels
Kadastrale Atlas Ao 1832*

*Hoven en Havezat
Uit de Zutphense
Leilinden voorlof
Vraag en Aanbod
Waar gebeurd*

93/1

juni 1993

DE ZWERFSTEEN
PERIODIEK ORGAAN VAN DE HISTORISCHE VERENIGING STEENDEREN

*Koninginnedag 1992
1 juni 1992, oprichting
Er komen weer hooibergen
Vraag en aanbod*

*Aolbert van d'n Mölder
Verlies en winst
Agenda winter/voorjaar
Havezaten in Baak*

92/1

december 1992

Twintig jaar HVS

- Standvastig is gebleven mijn hart in tegenspoed
- Wie is wie?
- Bronkhorster oogstfeest op Rha
- Persoonlijke brief over bezetting en bevrijding, deel 1
- Uit de oude doos
- Monseigneur G.M. Jansen
- Priesmien 15: Harmen Addink

HVS

2012-2

ISSN: 1386 - 5943
Oplage: 430
juni 2012

Van het bestuur

Voor u ligt het nieuwe nummer van De Zwerfsteen. Een bijzonder nummer, omdat de Historische Vereniging Steenderen dit jaar 20 jaar bestaat. Niet dat we dit groots gaan vieren, maar wat extra aandacht voor de mensen van het eerste uur is hier zeker op z'n plaats. Zo treft u hier een verhaal aan van Paul Kok, een van de oprichters van de HVS en de eerste voorzitter, tevens lid van de redactie toentertijd. Dat zal u niet verbazen gezien de lengte van zijn verhaal, want schrijven kan hij nog steeds. Hij werd opgevolgd door Wim Achterkamp, die jarenlang voorzitter van de HVS is geweest en op zijn bekende consciëntieuze manier de voorzittershamer hanteerde. Maar eerst even terug naar het begin.

Op 1 juni 1992 werd de Historische Vereniging Steenderen officieel opgericht. Het eerste bestuur bestond uit voorzitter Paul Kok en de leden Jan Wolters en Geert Jansen. De overige functies waren nog niet meteen ingevuld. Een bijzondere vermelding verdient Geert Jansen. Vanaf het allereerste begin bestuurslid van de HVS en nu na 20 jaar nog steeds enthousiast voorzitter van de archiefcommissie. Wie doet hem dat na! Enige tijd later werd het bestuur aangevuld met Theo Jansen uit Toldijk als secretaris en Gerrit Tijkken als penningmeester. De eerste redactie bestond uit Verdi van Leuvensteijn- Breukink, Albert Aalderink, Wim Jansen en Paul Kok. De nieuwe vereniging telde meteen al 80 leden, kom daar tegenwoordig maar eens om, en had een contactorgaan nodig. Dit werd De Zwerfsteen. Waarom deze naam? Een citaat uit het eerste nummer van de Zwerfsteen; "Steenderen heeft zijn gemeentewapen zeven stenen, z'n "Achtste Steen" ligt iedere maand bij u in de bus en dan nu ook z'n "Zwerfsteen". Talloze wetenswaardigheden uit het verleden liggen opgeslagen op zolders/in boekenkasten/archieven of gaan in beperkte kring van mond tot mond. Kortom.... zwerft her en der, zonder in bredere kring onder de aandacht te komen". Het zelfde is mij overkomen met verhalen over de oorlog, die mijn ouders mij vaak verteld heb-

ben en waar ik jarenlang niets mee gedaan heb, maar waar ik nu eindelijk daadwerkelijk mee aan de slag gegaan ben. Door verhalen van mijn ouders wist ik dat aan het einde van de oorlog, hier op het erf van onze boerderij, twee Canadese militairen begraven hebben gelegen. De namen van deze Canadezen had ik jaren terug al via de gemeente achterhaald, te weten: Omer Vincent en Lesly P.C. Temple. Nu heb ik kunnen achterhalen dat deze militairen in Holten op de Canadese militaire begraafplaats begraven liggen. In het nieuwe informatiecentrum aldaar, het is sinds een jaar geopend, staat een computer waar de namen ingevoerd kunnen worden. Zo zag ik de gegevens van deze jonge jongens te voorschijn komen, compleet met foto. In de rij van gegevens ontbrak echter de plaats waar ze gesneuveld waren, in de Bakerwaard bij Bronkhorst dus. De vrijwilliger daar aanwezig hield zich bezig met researchwerk. Hij was erg blij met deze informatie en vroeg mij het complete verhaal op de mail te zetten, ook in het Engels voor de familieleden van deze militairen. Hij zei letterlijk tegen ons "mijn zondag is weer goed, we hebben weer een paar puzzelstukjes gevonden en dat zijn we onze bevrijders wel schuldig". Daarom zou ik graag alle lezers op willen roepen hun verhalen, die interessant zijn voor de HVS, op schrift vast te leggen, zodat het voor het nageslacht behouden blijft. Rest mij nog een ieder die op wat voor manier dan ook heeft meegewerkt en z'n bijdrage aan de Historische Vereniging Steenderen heeft geleverd de afgelopen 20 jaar, heel hartelijk te bedanken. We kunnen niet zonder u.

Gerard Huetink,
voorzitter ■

COLOFON

De Zwerfsteen is de kwartaaluitgave van de Historische Vereniging van (de voormalige gemeente) Steenderen, opgericht 1 juni 1992.

REDACTIE

Eindredacteur en layout:
Robert Sesink
Kastanjelaan 23
7221 GC Steenderen
Tel. 0575-450743
Email: robert@sesink.nl

Redactieleden:
Mieke van der Valk
Herman Nieuwenhuis

Correctie: Anneke Parent

BESTUUR

Voorzitter:
Gerard Huetink
Bakerwaardseweg 15
7226 LR Steenderen
Tel. 0575-441274

Secretaris:
p.a. Ans Uenk-Preuter
Kruisbrinkseweg 14a
7227 DA Toldijk
Email: hvs.1992@hotmail.com

Penningmeester:
Maurice Cremers
A. Ariënsstraat 35
7221 CA Steenderen
Tel. 0575-555815

LEDEN

Willy Pasman, 0575-452457
Ans Uenk-Preuter, 0575-452000
Bertus Rietberg, 0575-452004
Karel Meenink, 0575-451707

ARCHIEF

Ons archief aan de Hofstraat 4 te Baak is op donderdagmiddag voor leden en geïnteresseerden geopend. Email: h-v-s@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt 25 euro per jaar per adres.

Bankrelatie:
Regiobank Steenderen
Bankrekening: 685289710,
t.n.v. Hist. Ver. Steenderen.

Losse nummers van de Zwerfsteen zijn te verkrijgen bij het secretariaat. Kosten: 5 euro per stuk; 7,50 euro in geval van omvangrijker uitgaven.

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

● Standvastig is gebleven mijn hart in tegenspoed

Links Herman Hulshof (Harmen Addink)

We kennen allemaal de openluchtspelen die opgevoerd worden in Baak en Hummelo, maar wat velen niet weten, is dat er ook in Steenderen een openluchtspel heeft plaatsgevonden. Op 5 mei 1955 werd er ter gelegenheid van 10 jaar bevrijding een voorstelling in de openlucht opgevoerd achter de Hervormde kerk tegen het oude "Elim" aan. Het openluchtspel "Standvastig is gebleven mijn hart in tegenspoed" werd door ds. A.M. Nortier geschreven op verzoek van het gemeentebestuur in de persoon van Baron van Tuyl van Serooskerke, destijds burgemeester van Steenderen. Hieronder geef ik een korte samenvatting van het stuk en beschrijf ik kort de belangrijkste personages die in het stuk voorkwamen. De regie had pastor C.Th.S.M. van Leeuwen uit Olburgen.

Door Herman Nieuwenhuis

Het openluchtspel beschrijft episoden uit het leven van Harmen Addink, adjunct-Maire, vice-burgemeester van Steenderen. Geboren in 1764 op Spaensweert en overleden in Steenderen op De Zwaan in 1843. Het stuk geeft tevens een heel aardige inkijk in het dagelijks leven in Steenderen tijdens deze roerige tijd.

Ik plaats het stuk even in de tijd: Het is de tijd van de Franse revolutie. De Nederlandse Republiek was in 1795 door Franse troepen veroverd, met hulp van Nederlandse patriotten. Tot 1806 bleef de Bataafse Republiek, zoals Nederland toen werd genoemd, formeel onafhankelijk van Frankrijk, maar in werkelijkheid gebeurde er weinig zonder goedkeuring van de Fransen. In 1806 benoemde Napoleon zijn broer Lodewijk tot koning van Holland en werd Nederland een koninkrijk. Daarmee werd de grondslag gelegd voor de latere monarchie. In 1810 zette Napoleon zijn broer af en lijfde hij Nederland bij het Franse Keizerrijk in. Drie jaar later werd Napoleon verslagen en naar Elba verbannen. Nederland werd weer onafhankelijk.

Napoleon speelde in deze tijd dus een hoofdrol in de Europese geschiedenis. Van grote betekenis is geweest dat hij in de gebieden waarover hij macht uitoefende, het bestuur en de rechtspraak gemoderniseerd heeft. Ook voerde hij nieuwe maten (de meter) en gewichten (de kilogram) in. Bovendien werd er een burgerlijke stand geï-

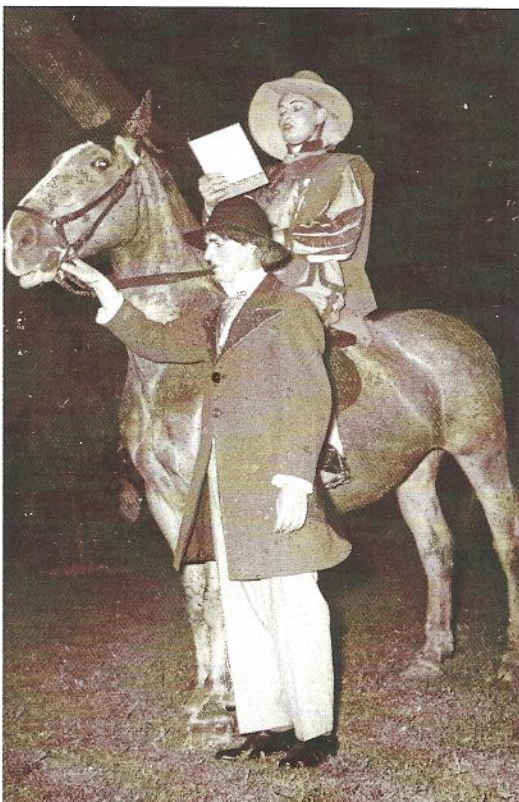

Willemien Spekkink (Miep van 'de Brandsenberg') en Herman Harenberg (Hampie van 'het Hardstee')

roduceerd, waardoor iedereen een familienaam moest aannemen. Voor de Franse bezetting was Nederland een republiek geweest. Nu wilde Nederland toch liever een koning. De zoon van de vroegere stadhouder Willem V werd als koning gevraagd. Zijn antwoord was ja en in 1813 werd hij koning Willem I. Nederland was niet langer een groep van gewesten die samenwerkten, maar een echte eenheid. Willem kreeg in het nieuwe land de hoofdrol.

Ik beschrijf eerst de hoofdrolspelers, zoals deze ook op het originele script van het stuk staan vermeld.

- Harmen Addink, adjunct-Maire, kerkvoogd en ouderling, tekent allerlei historische gegevens op, schrijft verzen; een nauwkeurig, levenslustig man, wie het algemeen belang ter harte gaat, die in de Franse tijd standvastig en eerlijk bleef ondanks verdachtmaking. Harmen Addink werd gespeeld door dhr. H. Hulshof
- Berendina Addink-Troost, de vrouw van Harmen. Afkomstig uit de Betuwe. Steunt haar man in moeilijke tijden. Berendina werd gespeeld door Mevr. Q.M.H. Rasing-Koenraadt
- Hendrik Willem Rasch, Maire. Naast burgemeester was hij later Schout van Steenderen. Vertrouwensman van Koning Willem I en prinsgezind. Hendrik Rasch werd gespeeld door dhr. J.G.H. Slot
- Mevrouw Rasch, zij verkeerde lange tijd in de waan dat haar man is vermoord. Zij werd gespeeld door B.G. Koerselman-Schoemaker
- Ds. Cornelis Planten, Hervormd Predikant van Steenderen, 50 jaar. Gespeeld door dhr. J. Benink
- Mevr. Gijsbertha Johanna Planten, echtgenote van de dominee, steunt mevr. Rasch in nood.

dhr. E. Metz (meester Noy) en dhr. H. Boogman op het paard

Dhr. E. Metz (meester Noy) ....gaat op een stoel staan.....

Vnr. Bart Koerselman-Schoemaker (mevr. Rasch), Jan Sloot (dhr. Rasch), E. Metz (Meester Noy), Herman Hulshof (Harmen Addink) en Rina Rasing (Berendina Addink)

Bart Koerselman-Schoemaker (Mevr. Rasch), Rina Rasing (Berendina Addink), Jan Sloot (dhr. Rasch) en Herman Hulshof (Harmen Addink)

Gespeeld door mevr. A.H.J. Booltink

- Hendrik van Lennep, een neef van Addink, woonde aan de Keizersgracht in Amsterdam, prinsgezind en gespeeld door dhr. R. Wunderink
- Meester A.F.H. Noy, eveneens koster van de kerk, omroeper, grappenmaker gespeeld door dhr. E. Metz
- Pastoor Lambertus ten Brink, pastoor van Baak, 60 jaar gespeeld door dhr. G.A. Koekkoek.
- Reint uit Bronkhorst, knecht, bode en metgezel van Rasch gespeeld door dhr. H.G. Scholten
- Aanvoerder der Kozakken, gespeeld door dhr. H. Boogman
- Koning Willem I, gespeeld door dhr. D.J. Remmelink

Voor de ingezetenen van Steenderen, Bronkhorst, Bakerwaard, Covik, Baak, Toldijk, Emmer, Luur, Rha en Olburgen.

Het spel dat U zo aanstonds zult aanschouwen en dat U boeien zal, naar wij vertrouwen, speelt in de tijd voor honderdvijftig jaren, toen Nederland geteisterd werd door velerlei gevaren.

In het eerste bedrijf is het zondag 13 september 1807, na de kerkdienst.

Een heraut komt te paard op en een trompetsignaal klinkt. Het orgel in de kerk speelt luid een naspel (dat was toen ook echt te horen, omdat het orgel geplaatst was in het koor) De kerkdeur gaat open en de hoofdpersonen en kerkvolk komen naar buiten.

Noy loopt bellend rond, gaat op een stoel staan en vraagt aandacht voor het laatste nieuws: a.s. woensdag houtverkoop op Meerbrink, posten, regels in beste staat. Jan Hogenkamp op de Brandsenburg heeft twee beste biggen te koop. Wegwerkers worden gevraagd voor herstel van de Hardsteestraat...."

De kinderen zingen: "Hop, Marjanneke, Stroop in 't Kanneke, laat de poppetjes dansen. Vroeger was de Pruis in 't Land en nu die kale Fransen." Een koerier komt op en Rasch krijgt een brief van zijn neef van Lennep met het verzoek om naar Amsterdam te komen.

In het café spreken de mannen Addink aan en zeggen dat er over hem wordt gesproken. "Harmen is een patriot, een verborgen landverrader, Fransgezind.." "Er wordt gekletst dat jij het vertrek van Maire Rasch hebt georganiseerd.."

De vrouw van Harmen probeert hem op te beuren: "Stel je er boven Harmen. Probeer een bevrijd mens te zijn. Dan zal de waarheid ons eens vrijmaken van alle verdenking....."

In het tweede bedrijf is het eind februari 1809, dus anderhalf jaar later.

Een heraut komt weer met trompetgeschal op en

meldt dat bij het begin van dit bedrijf er verwarring heerst na het vertrek van burgemeester Rasch.

Er is 'hoogwater'. Op Rha en Olburgen staan nog maar enkele huizen droog. Addink biedt bewoners aan dat ze in de Zwaan kunnen slapen en dat hij een oplossing zoekt voor het vee. Dan is er plotseling paniek, Reint komt op en zegt dat hij achterna wordt gezeten door de Fransen. Reint krijgt een verstopplaats in de kerk. Nadat de Franse soldaten weg zijn vertelt Reint zijn verhaal over schermutselingen tussen Patriotten en Oranjegezinden in de buurt van Arnhem. "Schoten klonken over en weer. Ik raakte in gevangenschap en werd in Franse krijgsdienst gedwongen." Mevrouw Rasch wil weten hoe het met haar man is. Reint zegt dat hij hem niet meer gezien heeft en dat hij denkt dat hij door de kogels is getroffen.

Pastoor ten Brink komt op en meldt dat het water in Baak niet zo hoog staat, maar dat ze daar te kampen hebben met rode loop, een ziekte die zich snel verspreidt. "Ik ben gekomen om hulp. Wij moeten verbandstof, schone kleren en medicijnen hebben." Addink zegt dat hij zal kijken wat hij kan doen: "Er liggen voorraden van de Fransen in de Zwaan. "Ik acht mij geheel verantwoord deze voor de burgerij aan te wenden.."

Dan komt van Lennep op. Addink herkent hem eerst niet, maar na de begroeting kan hij eindelijk vragen wat er met burgemeester Rasch is ge-

beurd. Hij moest anderhalf jaar geleden naar uw huis komen in Amsterdam en sindsdien hebben we niets meer van hem vernomen. Zijn knecht wist te ontvluchten en is pas vandaag teruggekeerd. De burgemeester zou bij Schaarsbergen zijn doodgeschoten. Van Lennep antwoordt: "Daar moet vreselijk verraad in het spel zijn. De politiek verscheurt de samenleving in Holland. De Fransgezinden doen alle moeite de Oranjeklanten te ontvoeren. Rasch moet ten prooi gevallen zijn aan een dergelijk complot. Maar wat doe jij dan hier vraagt Addink. Fluisterend zegt van Lennep: "Ik zwerf reeds twee jaren door het land als handlanger van Hogendorp, die zich 400 mannen uitgekozen heeft ter voorbereiding van de bevrijding. Als straks de Prins van Oranje landt, moet het hele land gereed staan om hem te ontvangen en de Fransen te verjagen." Ik blijf maar één nacht en dan moet ik verder. De veerovergangen zijn gevaarlijk. Op de pont in Olburgen stond een Fransoos. De veerman kende mij niet. Ik wed dat ze mij spoedig komen zoeken."

Het derde bedrijf speelt zich af op 29 december 1813.

De heraut komt weer op en meldt dat 1813 het jaar van de bevrijding is.

Meester Noy komt op en roept dat er een proclamatie van de Prins van Oranje is verschenen: "Oranje Boven! Holland is vrij. De bondgenoten

De tribune is op straat gemaakt, de bus moest omrijden. Ook was er een geluidsinstallatie geïnstalleerd, zodat iedereen de voorstelling goed kon volgen.

trekken op Utrecht. De Engelsen worden geroepen. De Fransen vluchten aan alle kanten. De zee is open. De koophandel herleeft. De regering roept de Prins uit tot Hoge Overheid.”

Een dorpling heeft in de IJssel Fransen zien drijven en bij Doesburg wordt geschoten. Meester Noy zegt dat de kinderen vandaag niet naar school hoeven en iedereen juicht.

Addink zegt dat hij neef Hendrik van Lennep moet inlichten over de gebeurtenissen aan deze kant van de IJssel.

Bij het vierde en laatste bedrijf is het januari 1814. De heraut meldt dat de koning in November 1813 in Scheveningen is aangeland en dat hij in januari een tocht door Gelderland maakt. Van Lennep heeft het woord en richt zich tot Addink: “Zorgt gij, dat alle mensen op het kerkplein verzameld zijn, als de Koning met zijn stoet verschijnt. Het zal Zijne Majesteit verheugen, wanneer men een dans voor hem uitvoert.”

Addink: “Wij zullen zorgen, Hendrik, dat alles gepast en toch uitbundig verloopt. Het muziekkorps staat reeds bij den Bremer den koning op te wachten.”

De heraut komt op en kondigt het bezoek van Koning Willem I aan. Het Wilhelmus wordt ingezet en de koning dankt de bevolking voor de inzet.

Terwijl ook van Lennep een dankwoord spreekt, springt er plotseling een man van zijn paard en

roept: “Herkennt gij mij niet? (dan, tot zijn vrouw): Gijsbertha, ik ben terug, hebt ge zo lang kunnen wachten?” Daarna vertelt Rasch zijn verhaal: “Na de schermutselingen achter Schaarsbergen, bleek dat juist vrienden ons overvielen. Reint en ik waren valselijk uit Steenderen weggevoerd. Men wilde alle Oranjeklanten arresteren. Wij werden overvallen door vrienden. In het geweer vuur bleef ik ongedeerd. Ik ging met hen mee, moest jarenlang mij schuil houden. Van Hogendorp stelde mij aan als vertrouwensman. Alles heb ik meegemaakt. En nu pas kon ik hier zijn.” De heraut beëindigt het stuk: “De naam van Harmen Addink, onthoudt die goed! Standvastig bleef zijn hart, in tegenspoed!” ■

Bij dit artikel heb ik gebruik gemaakt van de volgende bronnen:

- Het originele draaiboek van het openluchtspel ‘Standvastig is gebleven mijn hart in tegenspoed’ geschreven door Ds. A.M. Nortier
- Foto’s uit het archief van de zoon van dominee Nortier
- Zowel de foto’s als het draaiboek zijn in het bezit van de Historische Vereniging.
- Ook is dank verschuldigd aan de archiefcommissie van onze vereniging.
- De website ‘entoen.nu’ over de canon van de Nederlandse geschiedenis.

Wie is wie?

Deze klassefoto van de Openbare Lagere School te Rha is vermoedelijk gemaakt in juli of augustus 1921. Tot 1921 was er geen school in Olburgen en gingen de meeste kinderen uit Rha, Olburgen en de Luur naar de Openbare Lagere School te Rha.

Door Anton Metz

Foto Willy Pasman

In 1921 is de RK Lagere School te Olburgen gebouwd; in augustus 1921 is deze van start gegaan. Het hoofd van de school te Rha, meester Harrie Smeets, werd hoofd van de nieuwe katholieke school te Olburgen. Samen met zijn katholieke leerlingen ging hij in augustus 1921 naar Olburgen. Waarschijnlijk is dit de foto van zijn leerlingen gemaakt bij zijn afscheid op Rha.

Het schooljaar begon in die tijd op 1 april; wie op die datum 6 jaar was kon naar school. Naast meester Smeets was er nog een onderwijzeres werkzaam op de school te Rha (juffrouw De Jonge - zij staat niet op de foto). Indien wij aannemen dat juffrouw De Jonge de klassen 1, 2 en 3 onder haar hoede had, dan zitten bij meester Smeets de klassen 4, 5 en 6 plus misschien nog enkele 7e klassers.

De meeste kinderen op de foto moeten dus geboren zijn tussen 1-4-1909 en 1-4-1912. Aan mij bekend zijn: 2 Peter Metz, 12 meester Smeets en 13 Antoon Metz (geb. juni 1909, hij is nog een half jaar naar de school in Olburgen geweest).

Ik geef hier een overzicht van de kinderen uit Olburgen, Rha en de Luur, die op grond van hun leeftijd op deze foto zouden kunnen staan: Jan Wigman (1910), Hendrik Jansen (okt 1909), Johannes Langehoff Azn (sept 1910), Theodorus Koekoek (1910), Johannes P. Koekoek (1911), Johannes Bremer (dec 1909), Sophia Roordink (okt 1910), Willem Kraaijvanger (mei 1910), Reindina Kraaijvanger (tr. H. Rutger, febr 1912), Elisabeth Bolwiender (1910), Annie Streppel (1910), Hendrika Pasman (1911), Jo Seesink (juni 1909), Willem Seesink (dec 1910), Hendrika Hoogkamp (aug 1909, d.v. Berend), Hendrik Hoogkamp Bzn (1911), Everdina Hoogkamp (1910, d.v. Jacobus), Cato Giesen (juni 1910), Gradus Holtslag (febr 1910) en Joanna Holtslag (aug 1911).

Degenen onder de lezers, die bij een of meer kinderen op de foto de naam kunnen plaatsen, verzoeken wij zich in verbinding te stellen met Willy Pasman, tel. 0575 - 45 24 57.

Het is een prachtige foto; de waarde voor het nageslacht is veel groter, als wij weten wie er op staan. ■

Twintig jaar Historische Vereniging Steenderen...

Vorige maand woonde ik op de kop af een kwart eeuw in de ex-gemeente Steenderen.

Via de directie van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg kreeg ik een boerderij aan de Wehmestraat aangeboden na een bod te hebben gedaan op een historische boerderij in Eerbeek. Dit bod werd afgewezen en met de eigenaar van het complex "De Visschershoffstede" kon ik het eens worden en dit mooie monumentale goed werd in twee partjes, huisnummer 1 en 1A, verdeeld. Dank nog aan Wim Achterkamp, die mijn bankman was. Dat hij later nog eens mijn opvolger als tweede voorzitter van de HVS zou gaan worden, had niemand op dat moment kunnen denken. Laat ik eerst maar even weten welke achtergronden ik heb en hoe ik terecht kwam in Steenderen.

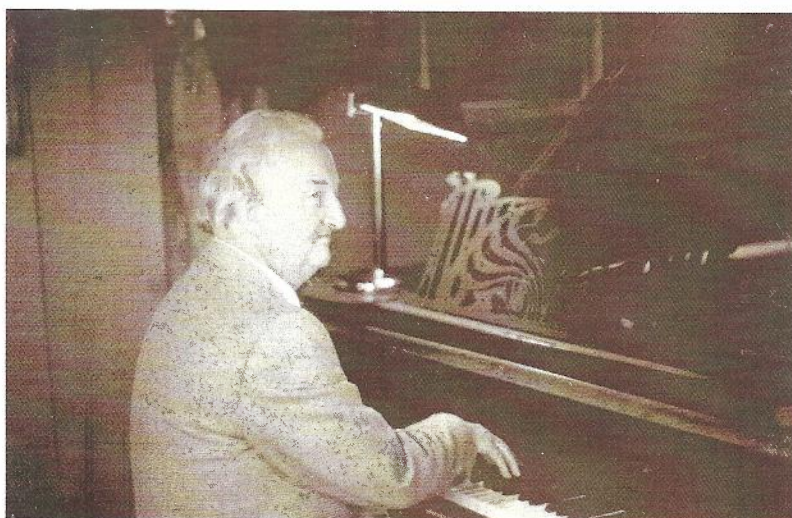
Door Paul Kok

Waar komt die Kok toch vandaan

Mijn wieg stond in Laren (NH) en mijn vader was behoudens wasindustriëel, een wasbaas in het groot, ook nog pianist met een conservatoriumachtergrond, doch na zijn afstuderen -als 'Chopin pianist'- in 1932, moest hij het bedrijf van mijn grootvader overnemen gezien plotse-linge gezondheidsbeperkingen. Eveneens was er in die tijd van de grote wereldcrisis natuurlijk geen stuiver als pianist te verdienen. Toch kroop zijn pianobloed waar het niet gaan kon en ik ging weleens met mams mee naar een concert dat

vader gaf in Gooiland te Hilversum, de Singer Concertzaal of Hamdorff, beide in het schildersdorp Laren. Dit was toen nog een mooi dorp van boeren, kunstschilders en oud geld, thans natuurlijk veel 'kale kak'.

Tuis was vader vooral op de zondag aan het studeren achter de vleugel, die nog steeds in mijn boerderij staat. Hij begon tegen de klok en om 10.00 uur het ivoor te strelen, de koffie of thee werd veelal koud, snel een boterham wegwerken en om 17.00 uur was het eindelijk rust. Chopin en nog eens Chopin, doch nu mis je het.

Will Gijsman zat ook nog wel eens achter deze inmiddels ruim een eeuw oude vleugel

Wijnen Will Gijsman zat ook nog wel eens achter deze inmiddels ruim een eeuw oude vleugel en dat gaf altijd weer jeugtherinneringen. Het grote 'deksel' open en prachtige muzikale decibellen vulden onze deelkamer.

Mijn moeder kwam uit Finsterwolde (G) en die stond er in 1919 bijna alleen voor, want mijn

Oude hoogstamfruitboom met op de achtergrond de historische boerderij De Vissershoffstede, veldschuur en vijfpalige hooiberg aan de Wehmestraat 1a te Steenderen.

grootmoeder is aan de Spaansche griepemie overleden, die ook ons land in die jaren trof. Moeder werd opgenomen in het gezin van een tante met een grote kleiboerderij in Noordbroeksterhamrik, de plaats waar nu het gas uit de grond komt en eens een blauwe stad zou moeten gaan verrijzen. Mijn ouders trouwen in 1932 en 19 jaar later kwam ik dan als een nakomertje op de wereld, mijn broer was acht jaar ouder. Onze buurman was een bekende Larensche School kunstschilder Dirk den Exter (die in 1942 en 1943 ook nog heeft geschilderd in Keijenburg en Zelhem) en ons huis hing dan ook vol met schilderijen en tekeningen van de Larensche 'Schildersbende', pardon... Larensche School.

Kunst en architectuur is mij dan ook met de paplepel ingegoten.

Kunst en architectuur is mij dan ook met de paplepel ingegoten. Enkele huizen verder woonde een beroemde Zuiderzeeschilder en vader wilde nooit iets van deze man aan de muur hebben, want hij was een NSB'er en hoe mooi deze persoon ook schilderde, voor vader die drie keer in Kamp Amersfoort had vastgezet in 1943, had dergelijke kunst teveel bijsmaken. Later kreeg je dan natuurlijk een beeldvorming van die zware tijden.

Vier generaties Kok blijken toch relaties met kunstzinnige zaken te hebben. Ze waren werkzaam in porselein, beeldhouwen, pianomuziek en tekenen/schilderen. Er zijn wel meer families

met een overslaand creatief gen, doch mijn muzikale talenten zijn echt uiterst bescheiden te noemen. Met een krijtje en een kwastje zou het beter gaan...

Mijn lagere school onderwijs was op de "Gooische School" aldaar, een toch wat elitaire vorm van onderwijs, toen al en nu nog steeds. Ik kon 'aardig' tekenen en mijn gemiddeld cijfer voor dit creatieve vak was dus een tien (min), want sommige docenten van het aansluitende middelbare onderwijs geven een negen en een half, dan was er nog een uitdaging, nietwaar?

Laat nu de bekende kunstschilder Jacob Dooijewaard, de mede-oprichter van het Singer Museum, één der beste vrienden van vader zijn en hij meende dat Paultje teken- en schildertalent had en met deze kruiwagen ging ik later met een volle tekenmap onder de arm naar het toelatingsexamen van de kunstacademie.

Dit werd een rit van vijf jaar met parallel colleges kunstgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit Utrecht tot D1 met specialisatie "invloeden van het Nederlands pre-impressionisme tot in verre streken". Parallel een MO-b acte met didactiek, mijn latere specialisatie, want ik heb vele onderwijsprogramma's geschreven.

Aanvang zeventiger jaren hadden we grote studentenprotesten in het land die vele maanden duurden en ik toog naar de Rietveldacademie in Amsterdam om mijn opleiding te vervolgen en heb veel geleerd van stages, o.a. bij architecten Mohlnar en Magnee, de laatste was de compagnon en opvolger van de beroemde Hilversumse architect Dudok. Kunst, architectuur en natuurlijk ook monumentenzorg zouden toch een rol in mijn leven gaan spelen. Aansluitend moet je dan

na jaren uitstel voor je nummer in dienst en het werd... welzijnswerker oftewel in mijn geval de militair in de vrije tijd teken- en schilderles of 'handarbeidles' geven en kon nog wat overdragen en eveneens leren gezien mijn opleiding. Ik had van soldaten voor hun nummer tot een overste op tekenles. Er was natuurlijk ook een alternatief voor velen en dat was veelal bier in het KMT of PMT, doch een minderheid wilde iets meer in de Drentse binnenlanden en die wilde ik graag tussen de maandag en vrijdag iets meegeven.

Na deze diensttijd ging ik aan het werk binnen de hekken van een psychiatrische inrichting, later ziekenhuis geheten. Expressie en later het therapeutisch vlak... het mede 'richting geven van vonkjes tussen de oren', noem ik het maar even. Dat ik later zelf zgn. shocktherapie moest geven als therapeutisch medium, waar ik niet achter stond, deed me beslissen bij deze eerste baas te vertrekken. Door psychiater Dr. van der Meyden werd ik benaderd om patiënten creatief therapeutische begeleiding te geven, beeldende expressie en creatieve therapie, met name aan patiënten met schizofrene afwijkingen/ziekten. Jaren later ging ik deels het onderwijs in om beeldende expressie te geven aan volwassen leerlingen van MBO en HBO en werd vervolgens creatief therapeut bij 's Heeren Loo. Ik kreeg eveneens het beheer over een ultra moderne professionele studio om observaties op beeldband vast te leggen. Het werden enige decennia met ook veel organisatorisch werk als mede-oprichter van de Centrale Ondernemingsraad voor 6000 medewerkers bij deze organisatie. Of ik nu voor een bord, schildersezel of teken tafel sta en nu achter een beeldscherm... je uit je in creatieve zin en hoopt ook dat je anderen met hulpbehoefte kan helpen zich ook creatief te uiten. Vanuit de didactiek heb ik diverse onderwijs- en ontwikkelingsmaterialen, zo ook onderwijsmethoden ontworpen en ben één van de drie geestelijke vaders van het 'snoezelen' voor geestelijk hulpbehoevenden. Dit nieuwe woord in het bekende groene boek staat voor een activeringsvorm van zintuiglijke waarneming met primaire prikkels, speciaal gericht op de zgn. zwaarder geestelijk gehandicapten met een ontwikkelingsleeftijd <2 jaar. Dat dementerenden hier thans een activeringsvorm aan beleven had ik rond 1980 niet kunnen dromen.

Thans ben ik 61 jaar en sta aan het einde van de loopbaan na een ruime dertig jaar, doch nu tijd voor pastelkrijt en olieverf. Misschien ga ik nog tekenlessen geven en soms breng je dan nog eens de plaatselijke politiek in beweging met ideeën van een meedenkende burger. In Steenderen was de gemeentelijke politiek 'draadjesvlees' en in het Bronckhorster witte gemeentepaleis lijkt het me thans vergelijkend

'sudderlappiespolitiek' te zijn. Spelen wij hier in de voormalige gemeente Steenderen nu de tweede of derde viool na de grote drie? De miljoenen vliegen verdampt de deur uit... Maar goed, het gezin Kok trekt de IJsselbrug over en vestigt zich in 1987 in de Achterhoek.

Verhuizen naar Steenderen in de Achterhoek

Via Soest en Bennekom kom ik dan in Steenderen en eerlijkheidshalve had ik amper van zowel Steenderen als ook Bronckhorst gehoord. Een collega uit Doesburg bracht me op de hoogte. In Bennekom kon ik mijn propaangastank voor mijn ballonvaren niet kwijt en hier stond de heer Buddingh' mij -op dat moment- met open armen te ontvangen. Een ballonvaarder binnen de gemeentegrenzen, dat was wat. Het inmiddels gezinnetje Kok toog van de Veluwe naar de Achterhoek met een zoon van twee en een dochter in de wieg. Je verkent de Achterhoek -voor een groot deel door de lucht- en bent natuurlijk zeer geïnteresseerd in de kunst- en architectuurhistorie van de regio. Op het eerste gebied is het hier wat bescheiden, doch op het tweede gebied is hier nog veel eerlijke agrarische architectuur en natuurlijk cultuurhistorie te over. Het Achterhoeks dialect is me helaas niet eigen geworden als Westerse allochtoon en mijn kinderen kregen natuurlijk ietwat meer mee.

Gaandeweg zie je hier dat er een behoefte bestaat om te komen tot een historische kring...

Gaandeweg zie je hier dat er een behoefte bestaat om te komen tot een historische kring en daar ik in deze materie geen onbekende was, heb ik de stoute schoenen aangetrokken en ben gelijkgestemden gaan zoeken. Verdi van Leuvensteijn, Geert Jansen, Gerrit Tijkken, Theo Jansen, Jan Wolters etc. Iedereen droeg op zijn niveau bij tot de start van de Historische Vereniging Steenderen. In de winter van 1991/1992 hadden we nog een grote bijeenkomst op de deel van de Visschershoffstede en ging de kogel door de kerk. We richtten de HVS op en in het voorjaar van 1992 kwam er een verenigingsakte via de notaris.

Nu werd het zorg om de breedte in te gaan en dat doe je dan met goede informatie op het verenigingsgebied via een blad dat "De Zwerfsteen" zou gaan heten. Dit staat natuurlijk voor 'oud' en heeft het woord Steenderen ook binnen haar naam verweven. (Wie weet krijgen we straks nog eens een Historische Vereniging Bronckhorst,

waar alle historische verenigingen binnen onze gemeentegrenzen in samenwerken of opgaan? Het is nog toekomstmuziek...)

De Zwerfsteen werd in aanvang door een bescheiden kring samengesteld, welke natuurlijk stap voor stap groter werd. We hadden -en hebben nog steeds- interessante avonden en gaandeweg kregen we 100, 200, 300 tot meer dan 400 leden. Nu ben ik er nog steeds van overtuigd dat... als ons huidige bestuur of een commissie een beetje aan de weg timmert, wij het aantal van 500 leden wel gaan passeren. Tenslotte interesseert de groep van 40+ zich zeer voor de culturele- en geschiedkundige achtergrond van de woon/leefomgeving, terwijl de groep met lagere leeftijd te druk is met studie of arbeidzaam leven en vervolgens het gezinsleven. Oh... wat is de mens soms toch druk in deze tijd en zeker gezinnen met jongere kinderen.

Ik wil hier zeker een compliment aan mijn maat penningmeester Gerrit Tijkken geven, want hij heeft zich zeer uitgesloofd om financieel de HVS goed draaiende te krijgen én te houden. Vergeet wijlen Verdi van Leuvensteijn-Breukink niet, een prachtvrouw met een Bronkhorster archief tussen de oren ter grootte van een 'Winkler Prins'. Zij droeg aan en ik schreef op de PCtjes die we toen hadden. De sociale werkplaats Delta deed

De sociale werkplaats Delta deed na plakwerk van de concepten de rest en de Zwerfstenen verschenen...

na plakwerk van de concepten de rest en de Zwerfstenen verschenen gaandeweg pakweg tot 3 soms 4 keer per jaar en deden hun ronde in onze gemeente. Opa en oma, vader en moeder en kinderen lezen het nog steeds.

Onze vier avonden in het winterseizoen met een luchtig historisch programma deden en doen het nog steeds goed. Van vijftig tot over de honderd bezoekers en ik wil Mario en Jeannine Groot-hedde zeer danken voor hun uitermate gastvrijheid in de zaal van "De Seven Steenen". Zij offerden toch maar even diverse keren per jaar hun vrije maandagavond voor ons op.

Met de jaren toch wat meer kracht en invloed mét verenigingsresultaten

Midden jaren negentig naderde het moment dat Steenderen in de ban kwam van het 1000-jarig bestaan, hier op een droge plaats aan de oostoever van de Gelderse IJssel. Wat gaan we doen en wij besloten samen te komen om een

boek met historische vertellingen en het leven van een vijftigtal markante persoonlijkheden in onze omgeving te laten verschijnen. Aangevuld met tekeningen en pastels evenzo artikelen van ook mijn hand. Wijlen pater Jan Koekkoek, Verdi van Leuvensteijn-Breukink en plaatselijke grutter Albert Aalderink, deze derde gelukkig nog onder ons, waren dé mede-motors voor de inhoud van dit grote boekwerk van Steenderens historisch materiaal, samen met Gerrit Tijkken en Theo Jansen. Het boek kreeg een passende naam "Over de drempel van 1996" en is ook opgenomen in de Provinciale- en Koninklijke Bibliotheek als ook de bibliotheek van destijds de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Een pracht stuk verenigingsverbroedering. Velen in touw en ik zie nog in mijn herinnering de diverse avonden van samenstellen, corrigeren en bundelen van het gedrukte. Neem als voorbeeld... wijlen Toos Sloot heeft avond aan avond staan bundelen en zo velen, die ik natuurlijk weer vergeet te noemen. Plaatsgenoot Jan Bijvank stond voor het drukwerk en de luxe bundeling. Het boek ging leven in Steenderen en regio en met subsidies en sponsoring konden wij de verkoopkosten van 150 gulden terugbrengen naar 65 gulden. Het geeft een laatste sfeerbeeld van Steenderen en omgeving einde twintigste eeuw. Nu vijftien jaar later is de helft van de beschrevenen reeds naar gene zijde, doch hebben onze kinderen wel iets nagelaten! Makers van dit letterlijke levenswerk... dank je wel en wie weet gaat er nog eens een herdruk verschijnen?

Ik kom nog even terug op Verdi van Leuvensteijn-Breukink... zij was één der Bronkhorsters, die deze monumentenstad gedurende tientallen jaren op de kaart heeft gezet. Zij ging met diabeelden en vertellingen de boer op naar verenigingen, bejaardenclubs, scholen etc. Dan mag ik nu (15 jaar na dato) wel schrijven dat 'Enigen onder ons Hare Majesteit hebben gevraagd'... doch het mocht er niet van komen. Burgemeester Steven Buddingh' had toch wat meer voor Steenderens burgerij kunnen betekenen denk ik dan. NB hij was verhinderd het boek bij de officiële presentatie in ontvangst te nemen en liet zich vertegenwoordigen door een loco. Voor velen onder ons had Verdi een lintje verdiend, want zij is toch hét geweten van de stad Bronkhorst naar buiten geweest. Ons boek, -met de nadruk op ons- heeft de HVS wel op de kaart gezet.

Het was in de tijd van de jaren negentig. De school in Baak, gebouwd rond 1920, was vervangen door nieuwbouw en zou plat moeten. Dit kon er bij de Baakse leefgemeenschap niet in en ook niet bij de HVS. Dus... wij op de barricaden en togen met schetsen van Wim Boerman naar het gemeentehuis en met succes. Het gebouw

Hier kom je vanuit Steenderen de stad binnenrijden met aan de rechterhand "Hoeve Wiggerink", de monumentale krukhuisboerderij die hier als poortwachter staat, voorafgaande de grote restauratie van 2007.

bleef behouden en hierin werd een aantal woningen gebouwd, die nog steeds een schoonheid voor Baak zijn. Fijn dat ook Jan Veenhuis' ogen, de Baakse wethouder, open gingen en hij ook achter dit plan kon staan.

Jammer dat er ook cultuuro goed verloren is gegaan. Op de Emmerweg is in 1980 nog een boerderij uit einde 17e eeuw verdwenen door sloop. Vergeet het mooie boerderijtje annex groentewinkel van Hekkelman in Steenderen niet. Vier dienstwoningen uit 1896 van de kaasfabriek aan de Toldijkseweg. Juist voor de bouw van De Bongerd ging Huize Elim eveneens nog plat. Veel was voor mijn tijd, jammer en zo was er ook geen mogelijkheid om een mooie boerderij aan het Muizengat te behouden. Het heeft natuurlijk ook met subsidies te maken. De zgn. vechtstenen van deze oude Toldijkse boerderij verhuisden wel naar de Uilenhoek te Bronkhorst, dus kregen dan toch nog een herbestemming. Er kwam met de jaren wel wat meer historische interesse en beleving in onze gemeente en daar was het ons natuurlijk ook om te doen. Zuinig zijn op ons verleden, het zijn tenslotte de bloemstukjes van onze samenleving, die we aan de volgende generatie willen meegeven, nietwaar? Je hebt ook van die stille werkers op de achtergrond in zo'n vereniging: noem Albert Aalderink, Geert Jansen, Anton Metz en wijlen pater Jan Koekkoek enz. Vergeet de archivarissen vooral niet en ik heb hen hoog.

Als HVS organiseerden wij een eerste en tot op heden enige monumentenmarkt voor bewoners en geïnteresseerden in de monumentenzorg in Steenderen. Mooie beelden en stands van betrokkenen, aannemers, rietdekker wijlen Dick

Groot Tjooitink (trouwens ook een karretrekker voor de HVS met de oude agrarische dagen met rogge oogst, dorsen, stoom-, olie- en paardenkrachten) Geert Jansen met zijn schilderadviezen tot fondsen op het gebied van de monumentenzorg. Pakweg een doelgroep van 250 of meer leden/belangstellenden waren er en gingen met kennis én groeiende betrokkenheid naar huis!

Met respect en vreugde werd door de initiatiefcommissie bestaande uit Jan Horstink, Wim Felix en Gerrit Tijkken op wens van Canadese nabestaanden een herinneringsmonument in Rha gerealiseerd om onze gevallen bevrijders te herdenken en bedanken. Een pracht- en vooral levend project, want het werd niet alleen een zuil met namen, ook een zijte voor de rustende fietser met informatie om een bomengroepje van Canadese Acers. Voor velen die deze tijd van de Tweede Wereldoorlog allemaal nog aan den lijve hebben meegemaakt, doet het veel dat wij gekomen zijn tot een dergelijk monument dat op 4 mei 2001 eervol werd aangeboden aan de samenleving. Opdat hen die vielen voor onze vrijheid niet worden vergeten! In dat jaar hebben wij ook een grote tweetalige Zwerfsteen gerealiseerd met informatie uit de jaren veertig – vijfenveertig. Veel exemplaren werden aan familie van onze bevrijders in Canada aangeboden. Allen weten dat wij een kunstwerk konden kopen nl. een op perkament getekende plantekening van "De Groote Emmer" uit 1736, vervaardigd door Isaac van den Heuvel. Hierin opgenomen prachtige deeltelingen met de kastelen van Steenderen, Bronkhorst en Toldijk. Een topstuk en door een Amsterdamse lijstenmaker werd

een UV-straling beschermde lijst met ebben- en notenfineer gemaakt. Je kon er een auto voor kopen en het museale stuk hing enige jaren met stangen aan de muur van de oude raadskamer in het voormalig gemeentehuis van Steenderen. Hing het daar nog maar, zelfs in de lucht van frites, doch met de verhuizing van Steenderens gemeentelijke inboedel naar een opslag in Zelhem is het gestolen. Uiteraard ook dom dat er geen toezicht was bij een dergelijke verhuizing. We moeten het thans doen met fotomateriaal, oh wat triest.

Steenderens historie leeft

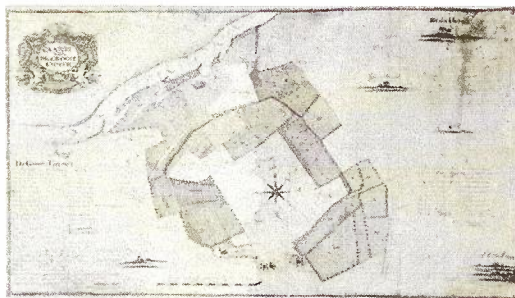
Kom ik nog even terug op een jubileumjaar van 1000 jaar bekendheid van Steenderen in 1996. Er werd hier veel georganiseerd en ik wil dan toch ook Martin Nieuwenhuis noemen, een dorpsgenoot met een verenigingshart. Met een kleine kern maakte hij een mooie overzichtstentoonstelling van Steenderens historie. Je ziet... de HVS had mede wat bewogen zou je haast zeggen.

Wij als HVS organiseerden in het jubileumjaar ook nog een ouderwetse "hanenkraaiwedstrijd" en hoewel het wedstrijdresultaat –cq het gekraai- wat bescheiden was, hebben we genoten voor tien. Het werd een latertje met de nodige glaasjes. Je ziet dat een dorp als Steenderen een grote saamhorigheid heeft, zo ook een pracht verenigingsleven. Div. zangverenigingen, een top muziekvereniging, sport- en recreatieve verenigingen op allerlei gebied en de HVS heeft zich daartussen blijvend genesteld. Onze verenigingsavonden waren gezellig en informatief, de late avonden met een glaasje en balletje met een lik mosterd mogelijk nóg gezelliger... Gelukkig kon ik lopend naar huis.

Stap voor stap kwam mijn tijd van afscheid nemen van deze pioniersfase der HVS. Als oprichter heb ik tien jaar de kar getrokken, in aanvang met Theo Jansen en Gerrit Tijkken, die bestuurlijk naast je stonden. Later kwam er een nieuw team met Yvonne Koning voor het secretariaat en Fred van der Mije als man van de centen. Ik dank allen zeer voor hun betrokkenheid. Ik wil niet vergeten: leden van het archief, de redactie en natuurlijk de commissies die de avonden verzorgden als ook de excursies.

Wij... let wel wij hebben niet alleen de HVS op de gemeentelijke of provinciale kaart gezet, wij allen hebben Steenderen en omgeving ook bewuster gemaakt zuinig met ons verleden om te gaan. We kunnen genieten van de tijden van weleer en ik ben ook blij met nu bijv. de vereniging Het Steenders Landschap, die parallel zuinig is op onze leefomgeving, noem het maar ons historisch groen.

In 2002 kwam na tien jaar de tijd van afscheid

Caerte van de Grootte Emmer

nemen, want je bent een Vereniging met gekozen bestuursleden en geen Stichting met benoemde bestuursleden. Wim Achterkamp kwam in beeld om de kar te trekken en nu na eveneens tien jaar geeft hij het stokje weer door aan Gerard Huetink, die toch ook historische genen heeft.

Ik ben na mijn aftreden als voorzitter naar Bronckhorst getrokken en heb dagelijks met mijn lieve Jenny, in onze "endwoning" historisch genoeg met kijk op deze bescheiden stad met ieder uur het klingeltje van de kapel. Zonder haar was ik nooit aan een dergelijk project begonnen. Waar beginnen ze aan, dachten velen. Wij gingen duizenden antieke stenen, dakpannen en gebinten zoeken, een aardig bos eiken vellen en tot balkhout/planken laten zagen. Drielingen en potscheur verzamelen en samen maak je er wat van. Samen sterk!

Dit 'samen' slaat natuurlijk ook op de HVS. Laten we zuinig zijn op onze historie, dan kunnen we er samen als gemeenschap nog jaren van genieten.

Terugkomend op de gemeente Bronckhorst, waar we nu deel van uitmaken, hebben we op het gebied van de monumentenzorg en cultuurhistorie nog wel wat ontwikkelingswerk te doen. Vooral het begeleiden van gemeentezijde der monumentenzorg doet bestuurlijk sterk feodaal aan en wekt terecht weerstand in de kring van rond 38.000 burgers. Een nieuwe monumentenmarkt in ook óns witte Hengelose paleis motiveert natuurlijk ook de volgende generatie, die leert genieten van mooie cultuurgoederen en wil helpen deze voor het nageslacht te behouden. Had ik het over 'sudderlappies-beleid'? Welnu... af en toe moet je een lapje vlees omkeren bij het braden om het sappig te houden nietwaar? Van mij mag het HVS-bestuur gerust eens laten zien waar wij met z'n allen voor staan! Blijf scherp en je doel nastreven. Is het nieuwe Bronckhorst misschien wel een ietsje te groot?

Ongetwijfeld heb ik personen en verenigingsactiviteiten vergeten te noemen. Dan bij voorbaat mijn welgemeende excuses. Tot slot... gaat zo voort, bestuur en leden van de Historische Vereniging Steenderen en wie weet mogen we bij 'Leven en Welzijn' nog een zilveren jubileumfeestje in het jaar 2017 meemaken? ■

Mijn terugblik op 10 jaar voorzitterschap

Na een jaar voorzitter af te zijn wil ik hierbij graag even terugblikken op mijn periode van 10 jaar voorzitter van 2001 tot 2011. Ik had de eer in de voetsporen te treden van de initiatiefnemer en mede-oprichter van onze vereniging de heer Paul Kok.

Door Wim Achterkamp

Ik was al een paar jaar daarvoor benaderd om toe te treden als beoogd voorzitter van de club, maar door mijn verandering van werk, wilde ik eerst wat meer tijd vrijmaken voor het opstarten van mijn eigen onderneming. Ik herinner mij nog heel goed de ledenvergadering van 2001 waarin mijn kandidaatstelling door de leden werd goedgekeurd en Paul Kok lof kreeg toegezwaaid voor het vele werk in de vereniging verricht. Onder leiding van Daan van der Kolk kreeg Paul een zogenaamde "Schnitzelbank" over zich heen, waarin op komische wijze een stukje historie werd vertoond over hoe men in vroegere tijden op feesten en bruiloften jubilarissen en anderen in het zonnetje zette met een leuke voordracht.

In goed overleg met Paul Kok kreeg ik al vrij snel door wat er in de vereniging schortte. Door bestuurswisselingen en het moeilijk kunnen vinden van opvolgers was het voor mij vooral zaak om veel aandacht te geven aan de organisatie van de vereniging.

Bestuursvergaderingen werden in mijn beginperiode bij de bestuursleden aan huis gehouden. Vanuit kosten oogpunt geredeneerd een prima besluit. Echter als door omstandigheden op het laatste moment het bestuurslid waar de vergadering wordt gehouden verhinderd is of door een andere oorzaak de vergadering daar niet door kon gaan, was het toch een hele toer op het allerlaatste moment vaak de overige bestuursleden te bellen en te overleggen bij wie er thuis vergaderd kon worden. Gelukkig had ik zelf thuis wel een ruimte waar in noodgevallen een beroep op gedaan kon worden, maar het behoorde ook tot de taak van de gastheer of gastvrouw voor een natje en een hapje te zorgen. Daardoor ver-

liepen de vergaderingen wat rommelig en had ik het gevoel, dat er teveel onderwerpen bleven liggen, wilden we niet tot in de kleine uurtjes bezig zijn. Vrij snel daarna hebben we gekozen voor een vaste vergaderplaats bij Den Bremer, alwaar wij op alle medewerking konden rekenen van Johan Wunderink om tegen acceptabele kosten alle vergaderingen te houden van zowel bestuur als de commissies.

De Zwerfsteen vullen met copy en zo mogelijk vier keer per jaar uit te geven was in het begin een groot probleem. Het was meestal Paul Kok die onderwerpen aandroeg en ook vaak in zijn eentje ervoor zorgde dat de Zwerfsteen werd gevuld met artikelen en leuke wetenswaardigheden. Bij het overgeven van de "voorzittershamer" was Paul bereid om nog een keer te zorgen voor een uitgave van de Zwerfsteen, en daarna moeten jullie maar zien hoe jullie het redden, zei hij, maar ik doe het niet meer.

...daarna moeten jullie maar zien hoe jullie het redden, zei hij, maar ik doe het niet meer.

Waar haal je zo gauw een redactie vandaan. Gelukkig kende ik in die periode als bestuurslid/voorzitter van de Achtste Steen wel een aantal mensen van wie ik dacht dat die de kar van de Zwerfsteen wel zouden kunnen trekken. Al vrij snel was een aantal personen gevonden die onder leiding van Wim de Lange zich bereid verklaarden zitting te nemen in de redactie

van de Zwerfsteen. Dan denk je het probleem opgelost te hebben, maar door ziekte, overlijden en andere factoren stond Wim de Lange vaak voor een onmogelijke opgave om zelfs één Zwerfsteen te vullen, laat staan dat we er graag vier per jaar wilden uitgeven. Het heeft even geduurd, maar we zijn sinds een aantal jaren in de gelukkige omstandigheid een ervaren redactie te hebben en we kunnen met trots vaststellen dat onze Zwerfsteen een graag gelezen uitgave is geworden van onze vereniging. Ik wil vanaf deze plaats dan ook graag de wens uitspreken, dat het de huidige redactie lukt op de ingeslagen weg voort te gaan. Het opvangen van wisselingen binnen de redactie, op zoek gaan naar artikelen en het aanleveren daarvan zijn zaken die voor een zekere spanning zorgen en als een rode draad door het verenigingsgebeuren heen blijft lopen.

Iets waarvan ik ook binnen de Achtste Steen gechoormeerd was, is om jaarlijks met de mensen van de redactie, bestuur en andere vrijwilligers binnen de vereniging periodiek bij elkaar te komen. In een ongedwongen sfeer en andere omstandigheden te luisteren naar wat ons binnen de vereniging bezighoudt, eventuele knelpunten weg te masseren en vanuit het bestuur er naar te streven, dat wij met elkaar de klus klaren.

Waar laten we de spullen, die ons worden aangeboden door de leden of van historische artikelen of foto's uit boedels van overledenen?

Het gebrek aan een eigen onderkomen is in diverse bestuursvergaderingen aan de orde geweest. Waar laten we de spullen, die ons worden aangeboden door de leden of van historische artikelen of foto's uit boedels van overledenen? We dachten aanvankelijk na een gemeentelijke voorlichtingsavond over de ontwikkeling van een Kulturhuus mogelijkheden te hebben om daarin te participeren. De gemeente

Bronckhorst kende onze wensen en in het overleg met de gemeente over het verdwijnen van de Caerte van de Grootte Emmer liet de gemeente blijken haar best te zullen doen om mee te denken aan het oplossen van ons huisvestingsprobleem. Helaas leidde dat niet tot resultaat.

Fred van de Mije heeft ons probleem deels kunnen oplossen. We hebben nu een archiefruimte en vergaderruimte gevonden in Baak aan de Hofstraat waar we erg blij mee zijn. Door de inspanning van vele vrijwilligers is er nu een thuishonk gecreëerd, dat naast het archiveren van ons aangeboden stukken van historische waarde, ook gebruikt wordt voor vergaderingen en als ontvangstruimte voor leden die er een kijkje willen komen nemen. Ofschoon de vereniging een zakelijke deal heeft gesloten met Fred van de Mije voor het huren van een gedeelte van zijn gebouw, mogen we hem en zijn vrouw toch uiterst dankbaar zijn voor het oplossen van ons huisvestingsprobleem. Of we er in de toekomst kunnen blijven staat nog te bezien, maar zonder de medewerking van de familie van de Mije zou de Historische Vereniging in haar ontwikkeling een pas op de plaats hebben moeten maken.

Ik wil voor de toekomst onze vereniging alle steun en succes toewensen om door te gaan op de ingeslagen weg en de gezamenlijke inzet hiervoor te koesteren. We leven in een voor velen moeilijke tijd om alle gevaren van deze tijd het hoofd te bieden. Problemen zijn er om opgelost te worden. Echter veranderingen op technisch gebied gaan zo snel, dat we moeten oppassen niet achter de feiten aan te lopen. Maar bovenal zullen we met ons nuchter boerenverstand die dingen moeten doen, die duurzaam zijn. Ik wens mijn opvolger Gerard Huetink de kracht en de wijsheid toe om de Historische Vereniging Steenderen door het volgende decennium heen te loodsen. Ik ken hem inmiddels zo'n 40 jaar en ben er wel van overtuigd dat hem dat gaat lukken met steun van allen die het goed voor hebben met onze vereniging. ■

Bronkhorster Oogstfeest op Rha

Dit jaar gaan we op zondag 5 augustus 2012 samen met bierbrouwerij Rodenburg en Forellenvisvijver/camping Breukink weer een oogstfeest maken.

Men kan het 'klein rondje Rha' weer eens gaan lopen. Vanaf het oogsterrein aan de Rhabergseweg, langs en in de molen van Rha, van daaruit richting de dijk naar de forellenvijvers. In de kantine kan men een hapje en drankje gebruiken.

Vervolgens rechtsaf via het zogenoemde 'Bierpad' tot over de Rhabergseweg, naar brouwerij Rodenburg. Hier kunt u van de heerlijke bieren proeven en/of een hapje eten.

Het Bierpad loopt door een perceel bouwland met links en rechts een mix van boekweit, brouwgerst en veldbloemen.

Langs de route zal van alles te zien zijn. Kramen met streekproducten, er is een bloembindster en de imkersvereniging zal er korven- en manden- vlechten.

In de schuur van Schut, op nummer tien, is een expositie van meerdere kunstenaars. Ook de historische vereniging is weer van de partij. En mensen van 'De Zonnebloem' zullen met een stand staan waar een warm hapje gekocht kan worden. Voor de kinderen is er o.a. vermaak met een springkussen.

Er wordt geoogst op het land van Schut en daar willen we laten zien hoe in vroegere dagen de rogge werd geoogst en gedorst.

Dit jaar zal een vlegeldorsclub uit Gendringen het graan met de vlegel te lijf gaan. Vlegeldorsers dus. Natuurlijk wordt er ook gedorst met een dorsmachine (uit ongeveer 1930). Verder is er allerlei kleiner oogstapparaatuur waarmee gewerkt wordt of die gewoon te zien is.

Wij hopen dat er veel mensen komen kijken, om er samen een gezellig feest van te maken.

Mede namens de families Breukink en Gammage

Theo Schut ■

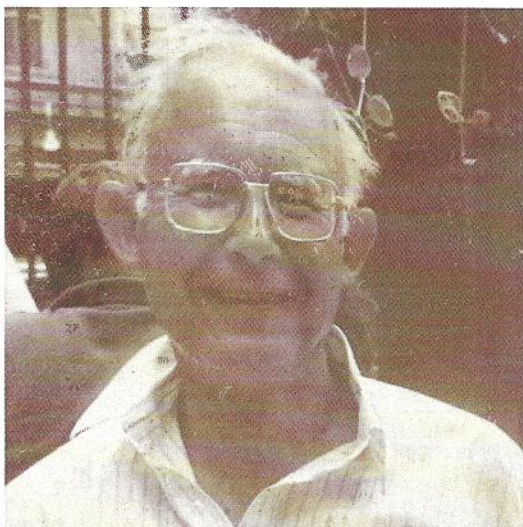
Persoonlijke brief over bezetting en bevrijding, deel 1

De oorlog in Steenderen door de ogen van een onderduiker

In de komende drie afleveringen van de Zwerfsteen publiceren we een brief van Theo Wormer. In deze brief, die hij persoonlijk richtte aan onze moeder (Annie Gosselink-Pasman), geeft hij weer hoe hij zijn tijd als onderduiker in Steenderen beleefde. Maar hij beschrijft ook wat er zich afspeelde toen de bevrijding in aantocht was en kort daarna. Een verslag dat leest als een spannend boek, ware het niet dat het echt gebeurd is. Theo Wormer zat samen met Theo van Remmen en Ab Gosselink ondergedoken op de boerderij van Herman Lebbink aan de Paardestraat. Ze doken onder om niet te werk te worden gesteld voor de Duitsers. Annie Pasman werkte op de boerderij als hulp en was in die tijd verloofd met Ab Gosselink. Direct na de oorlog trouwden ze. Berend en Jan Rutjes hielpen in die tijd Herman Lebbink op de boerderij.

Fons Herfsterkamp woonde in één van de woningen die vroeger bij de melkfabriek stonden. Hij haalde iedere dag melk op de boerderij van Herman Lebbink. Met Theo van Remmen, Berend en Jan Rutjes, Fons Herfsterkamp en met Henk Jaaltink zijn gesprekken gevoerd over die periode van de oorlog. In de tekst van Theo Wormer zijn enkele van hun herinneringen opgenomen.

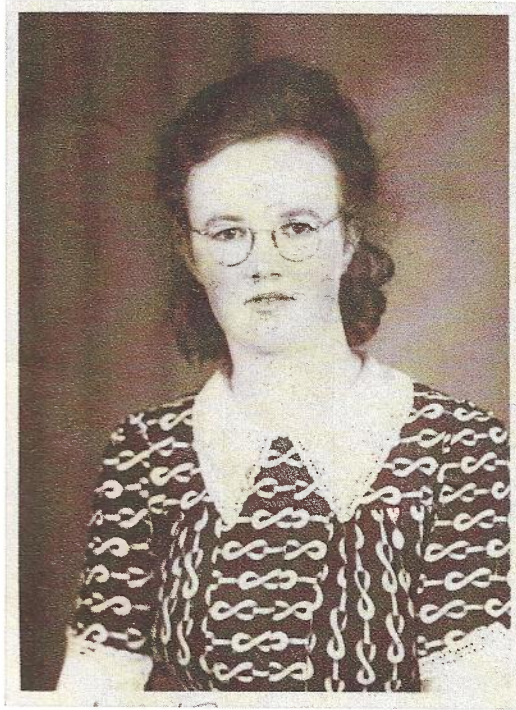
Door Jan Gosselink en Marcel Gosselink

Theo Wormer, de schrijver van de brief (foto uit 1995).

Theo Wormer was student aan de Hogere Landbouwschool in Wageningen. Na de oorlog studeerde hij af, promoveerde in de plantenfysiologie en vertrok naar het buitenland. Eerst naar West-Afrika, daarna naar Kenia waar hij zich bezighield met het landbouwbeleid op het gebied van de koffie. In 1990 keerde hij terug naar Nederland en werd buitengewoon hoogleraar plantenfysiologie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Een jaar voordat hij overleed schreef hij de brief aan onze moeder. Hij deed dat uit dankbaarheid voor alles wat zij voor hem tijdens de oorlog had betekend. Ze hebben na de oorlog hun leven lang intensief contact met elkaar gehouden in de vorm van bezoeken, kaarten, veel brieven en na 1990 via veel en lange telefoongesprekken. Theo Wormer, geboren in 1924, overleed in 1996. Hij was Officier in de Orde van Oranje Nassau.

Annie Pasmaan werkte als hulp op de boerderij die Herman Lebbink in die tijd huurde van Sloot.

Muiden, april/mei 1995

Annie,
Na ons telefoongesprek van 24 april heb ik geprobeerd mijn herinneringen op een rijtje te zetten en er een verhaal van te maken. Daarbij heb ik heel wat gaten ontdekt. Sommige details staan me nog heel duidelijk voor de geest, maar belangrijker zaken weet ik in mijn geheugen niet altijd terug te vinden. Maar je broer, je schoonzus en Theo van Remmen zullen wel voor aanvulling zorgen.

In deze tijd van herdenkingen heb ik hoe dan ook geen behoefte om te luisteren naar de individuele ervaringen van individuele mensen. Ze zijn allemaal verschillend maar in de kern allemaal hetzelfde. Van mijn kant wil ik dan ook anderen niet lastig vallen met persoonlijke belevenissen. Daarom is deze brief bedoeld voor jou en voor mensen om je heen. Na de begrafenis van Ab hebben enkele Pasmannen me gevraagd of ik op papier zou willen zetten wat ik me nog herinnerde. Dat gebeurt nu dan eindelijk. Ik

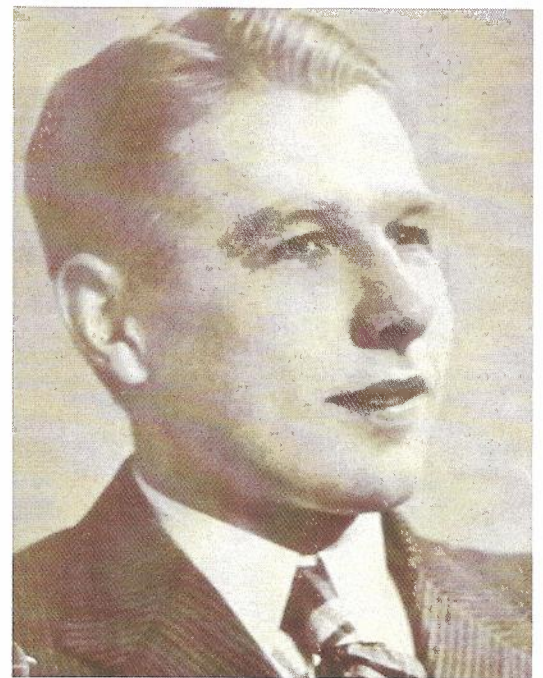
Melk halen bij Herman Lebbink

Fons Herfsterkamp was 9 jaar toen de oorlog uitbrak. Hij woonde tegenover de boerderij in één van de vier huizen die op het terrein van de melkfabriek stonden. Hij kan zich herinneren dat hij met burgemeester Heersink melk ging halen bij Herman Lebbink. "We liepen wel eens 's avonds samen naar de boerderij. De deur van de schuur zat vaak dicht evenals de deur van het voorhuis. Als ik er aankwam, hoorde ik Annie Pasmaan op haar witte klompjes door de gang aan komen lopen met een melkkan. Ze zei dan 'Zo Fons ben je er weer' en goot de melk in mijn melkbusje. Dan ging de deur weer dicht. Ik ging niet naar binnen.

zal niet proberen meer te doen dan wat feiten en feitjes te beschrijven waardoor jullie zullen zeggen: "Oh, ja, zo was het". Hopelijk vind je iets terug van de sfeer waarin ons groepje die laatste maanden van de bezetting en de eerste maanden van vrijheid beleefde. Voor de samenstellers van het boek over de Steenderse bezetting en bevrijding zal het meeste weinig interessant zijn, maar ze kunnen van deze brief gebruik maken als ze dat willen. Wel zou ik willen dat jij of ikzelf hun tekst en/of aanhalingen eerst ziet. Ervaring heeft me geleerd dat, ondanks de beste bedoelingen, misverstanden en vergissingen maar al te vaak voorkomen.

Waar te beginnen?

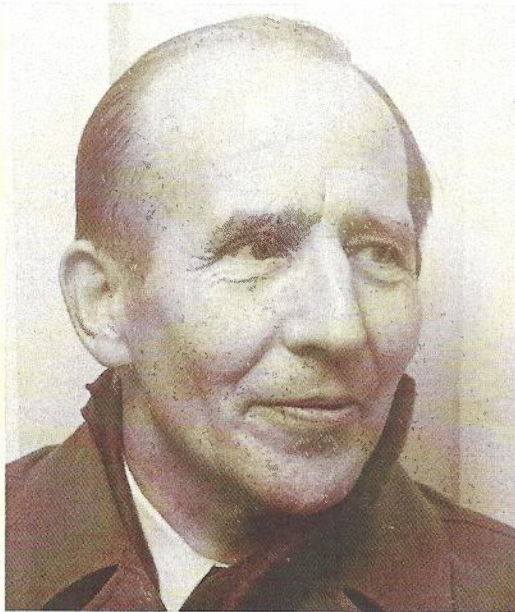
Laat dat zijn in de nazomer van 1944 toen de hoop op een snelle bevrijding plaatsmaakte voor het uitzicht op weer een winter van afwachten. Na de teleurstellende nederlaag bij Arnhem hadden we nog wat mooie dagen in september. Op één daarvan explodeerde een munitietrein tussen Zutphen en Eefde. Zo'n vijftig ontplofende wagons deden zelfs onze boerderij schudden. Bij vrienden van ons in Eefde zitten er nu nog granaatscherven in de muren. Maar na die mooie dagen was de herfst nat en de winter van 1944/45 vrij koud. We hebben nog geschaatst op een ondergelopen weiland dicht bij de boerderij van Sloot. Het was inderdaad een winter van wachten: de opmars van de geallieerden kwam pas weer op gang in het voorjaar. Af en toe iets nieuws. Zo hoorden we op een mistige zaterdag vreemde geluiden en begrepen pas la-

Ab Gosselink, de verloofde van Annie Pasmaan. Op gezette tijden kwam hij op bezoek op de boerderij en dook daar af en toe ook onder.

"Zwarten" halen Herman Lebbink op

Fons Herfsterkamp weet nog goed dat er een inval was in de boerderij en dat de "zwarten" Herman Lebbink op kwamen halen. "Waarschijnlijk waren die van de SA. Het was een verraden boel. Het gebeurde in de middag en ik zag het vanuit de verte gebeuren. Ze sloegen Herman voordat hij gevangen genomen werd. Ze vonden ook de auto van de veearts. Die was daar verstoppt. Waarschijnlijk waren de onderduikers al weg of ze zaten ze ergens verstoppt."

Herman Lebbink bood onderdak aan de onderduikers.

ter dat het de "geheime wapens", de V1's betrof. Die kwamen over Steenderen en Bronkhorst. De Organisation Todt (de "TOT") begon ook de lokale mensen te dwingen loopgraven aan te leggen en we zagen op de weg van Steenderen naar Toldijk Engelse vliegtuigen schieten op de karren waarmee deze dwangarbeiders terugkeerden naar Hengelo.

Op een zondag rond de verjaardag van Theo van Remmen kwam zijn vader. Toen we 's middags aan tafel zaten, zagen we door de beslagen ruiten van de eetkeuken plotseling de gezichten van de Landwachters. Ab, Theo en ik vluchtten het hooi in, sommigen met hun bord in hun hand. Jij stelde Theo's vader gerust en borg de borden vlug in het dressoir dat rechts van de deur naar de slaapkamers stond.

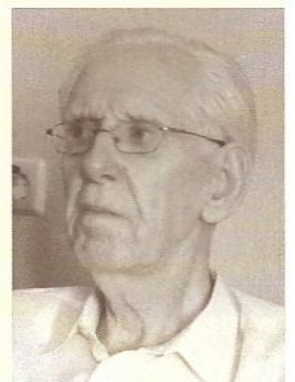
Een keer dorsten we wat graan met de motor-dorser die het ons onmogelijk maakte controleurs te horen aankomen. Om het risico te beperken, stonden Theo en ik niet op de deel maar tastten boven het stro op. Daarom waren hij en ik de enigen die niet schrokken maar opgelucht waren toen een V1, waarvan wij wel maar de mensen beneden niet gehoord hadden dat de motor stopte, met een donderende klap ontplofte ergens niet ver van de weg van Steenderen naar Toldijk. Ik herinner met heel goed dat Theo en ik elkaar aankeken met de beiderzijdse hoop dat het ding niet op ons zou vallen.

De gevechten om Zeeland duurden lang en we hadden te doen met de mensen op die ondergelopen eilanden. In december kwam het Duitse Ardennenoffensief dat in het begin wel enig succes had maar dat ons niet werkelijk kon verontrusten. Herman liet een peppelboom kap-

pen. Voor brandhout en klompen. Maar het hout brandde wel wat snel en de klompen sletten wel wat vlug. De controleur van het stamboek zag me en begreep en werd in vertrouwen genomen. Maar daarmee ging de ene ochtend in de veertien dagen dat ik wat langer in bed kon blijven, verloren. We kregen steeds meer mensen aan de deur die om eten en melk vroegen. Herman deed wat hij kon, alles tegen officiële prijzen in een tijd waar levensmiddelen letterlijk goud (namelijk gouden trouwringen) waard waren. Af en toe kwamen mijn ouders vanuit Apeldoorn waar ze onderdak hadden gevonden na de evacuatie van Arnhem. Ab experimenteerde met een wiek op het dak waarmee een fietslampje brandende gehouden zou moeten worden. Maar de windsterkte varieerde te sterk en de lampjes

Verbergen in het hooi

Theo van Remmen vertelt dat ze op de hooizolder een hol hadden gemaakt waar ze zich in tijd van nood in konden verstoppen. "Je moest daarvoor eerst helemaal via het hooi tot in de nok van het dak klauteren en dan langs de binnenkant van het dak naar beneden laten glijden. Daar was een ruimte in het hooi gemaakt. Later hoorden we dat de Duitsers soms te lui waren daar heen te klimmen. Als ze vermoedden dat er mensen in het hooi zaten, schoten ze van buitenaf dwars door het dak."

Mede-onderduiker Theo van Remmen in 2011.

Berend en Jan Rutjes die hielpen op de boerderij van Herman Lebbink.

brandden door. De Chevrolet model 1939, dus nieuw, van de veearts werd door een paard naar de boerderij getrokken en zo goed mogelijk verborgen in een van de schuurtjes achter het huis.

Mijn vriend Arnold, die in Arnhem bij me in de buurt woonde, kwam af en toe aanlopen. Hij was ondergedoken geweest in kasteel Vorden (de baron deed zaken met het accountantskantoor van Arnolds vader) maar was tegen de lamp gelopen. Nu werkte hij bij de TOT en maakte voor de baron, die bij het verzet was, een kaart van de loopgraven. Op een middag omstreeks oktober stond Herman bij de pomp te praten met Bert Beekman. Toen we hem vroegen of ze de biggen stonden te bewonderen, vertelde Herman dat het om iets heel anders ging. Bertus bleek een van de leiders, of dé leider van de Steenderse ondergrondse te zijn. Hij had Herman gevraagd Theo en mij uit te nodigen lid te worden. Dit voor mogelijke militaire operaties. We zeiden "ja". Ik kom op dit punt nog terug.

Gewoonlijk gingen we, als verzetje, in de winter één of twee keer door de weilanden naar Olburgen en de Breehegge. Je moest dan de brug over de beek zoeken. Ik herinner me hoe Theo en ik eens die brug maar niet konden vinden. De weg vragen was er natuurlijk niet

"Ons Lief Vrouwke, geef 'm nog een douwke"

Theo van Remmen vertelt dat hij en Theo Wormer op de boerderij veel V1's en V2's hebben gezien. "Die schoten de Duitsers af op Londen. Die dingen wogen een paar ton en bevatten gevaarlijk materiaal. Het waren eigenlijk vliegende bommen die veel lawaai maakten. Bij helder weer zag je ze. Ze moesten een aanloop hebben om op gang te komen en moesten over een dood punt heen. Zolang het ding lawaai maakte, was het goed en vloog het door. De mensen zeiden dan ook 'Ons lief Vrouwke, geef 'm nog een douwke'."

Uitvinder Ab Gosselink

Berend en Jan Rutjes hebben vooral Annie Pasma meegemaakt in de boerderij van Herman Lebbink. Ab Gosselink, met wie Annie verkering had, was er vaak op bezoek. "We hebben ook veel plezier gehad in die periode. Bijvoorbeeld om de uitvinding van Ab. Hij bedacht en bouwde bijvoorbeeld een windmolen voor de stroom. Maar die deed het vaak niet. Er was soms te veel wind en dan brandde de lamp door. Hij moest dan ook vaak het dak op. En daar hebben we veel om gelachen."

bij. We kwamen er uiteindelijk toch, zij het knap laat. Ook in de herfst van 1944 maakten we de tocht weer eens. Ab was er bij. We ontmoetten het gezin Verlangen, Arnhemse vluchtelingen ingekwartierd op de Breehegge. Ik herinner me de naam niet precies, maar zal hen Verlangen blijven noemen. Hij was een goede prater, met kennis van de politiek, die veel wist van de politiek in de dertiger jaren. Van enige sympathie voor een nationaal socialisme was daarbij niets te bespeuren. Als hij dat al zou hebben laten merken, zouden Willem en Marie het als eersten ontdekt hebben. Er was een dochter van mijn leeftijd, smal, met een bril, een wat jonger meisje met een rond gezicht dat later bij ons zou komen logeren en als jongste een zoon. Misschien een derde meisje maar dat zal Marie nog wel weten. Ik meen me ook te herinneren dat een of meer kinderen Verlangen niet in de daarvoor ook wat kleine Breehegge ondergebracht waren maar elders in Olburgen. Zoals ik al schreef zijn er van die niet belangrijke details die ik me toch herinner. Een daarvan is dat het oudste meisje Verlangen en ik een uitvoerig verschil van mening hadden over straalmotoren. De eerste Duitse Messerschmidt met zo'n motor was juist in gebruik genomen, gelukkig nog niet in groten getale. Zij hield vol dat zo'n vliegtuig zich tegen de lucht afzette, en ik dat lucht juist zo dun mogelijk moest zijn omdat een straalmotor werkt volgens het principe actie - reactie. Toen we terug gingen naar Steenderen hebben Theo en ik vrijwel de hele tocht lopen praten over wat Verlangen ons verteld had.

Dat was de stemming in die lange winter van 1944-45. We kwamen aan het einde van januari. We hadden in huis: jou, Herman, Ab, Theo van Remmen, Jan Rutjes en mij. Onze trouwe Bernard was er toen niet. Ik geloof dat hij naar Hermans zus was gegaan na de volkomen onverwachte dood van haar man in de zomer van

Een onfortuinlijke parachutist

Op een vroege ochtend kwam Theo van Remmen met emmers en het melkkarretje op het land om te gaan melken. "Ik zag iets wits liggen in de wei. Dat bleek een parachute te zijn, een Engelsman die daar geland was en er slecht aan toe was. Waarschijnlijk had hij iets aan zijn rug of iets gebroken. Ik ben teruggelopen naar de boerderij en Herman Lebbink heeft ervoor gezorgd dat de parachutist in dekens gewikkeld door vier gecharterde mannen naar Steenderen naar de familie Hissink gebracht werd. Daar werd hij op een veldbed onder de trap gelegd met veel dekens en matrassen. En er is gezorgd dat er een dokter kwam. Het was in mei want we hadden de eerste kersen. De Engelsman is aangegeven bij de Duitsers, want hij moest naar het ziekenhuis. Ze hebben een uitbrander gekregen, want ze hadden hem niet zo goed mogen behandelen en verbergen. Hoe het met hem is afgelopen, weet ik niet meer. Gebbink, die bij de gemeente werkte, was op de hoogte van de landing van de parachutist en heeft de parachute meegenomen. Later heeft Annie die gekregen voor haar trouwen en de parachutestof gebruikt voor haar trouwjurk".

1944. Niets bijzonders aan de hand, gewoon wachten op de opmars van de geallieerden. Maar helemaal gerust was ik niet. Eind januari vertelde ik Herman dat, als er een overval zou komen, we als ratten in de val zouden zitten. Herman maakte zich niet ongerust. Begrijpend als hij was maakte hij ook geen bezwaar tegen mijn voorstel om een gat te graven onder de vloer van de keuken. Ik heb er 23 kruiwagens zand uitgehaald en gestort in een van de loodsges achter het huis, dit om het zand wat aan het zicht te onttrekken.

We gingen een nieuwe week in. Het tweede meisje Verlangen (Dinie of zo iets) dat in Olburgen wat verloren en onwennig rondliep, kwam voor wat afwisseling bij ons in Steenderen logeren. Het werd 1 februari. Herman maakte de koffie klaar met levensmiddelen om die op 2 februari naar het gezin Lebbink in Enschede te brengen. Die koffer stond op de avond van 1 februari op een stoel in de keuken. Ik zie het nog voor me! Jij zou op Maria Lichtmis naar de kerk gaan. Maar het liep allemaal anders. In de opkamer sliep Theo van Remmen in een bedstee, ik in een bed. Ab was er ook. Jan Rutjes had het kamertje op zolder, met de radio achter het schot. Ik weet niet of jij je eigen kleine kamertje naast de keuken had of dat je dat had uitgeleend aan het meisje Verlangen. In dat geval zal jij de slaapruiimte achter de alkoof hebben gehad. Maar waar was Herman dan? Ik denk dat de vier mannen allen in de grote slaapkamer waren. In de nacht van 1 op 2 februari werden we gewekt door gebons op de luiken. Die deden we altijd dicht maar de klinken gingen er niet voor. Mijn eerste reactie was: "Maar bij Bart Hissink staat toch geen koe op kalven?" Toen ik dat hardop zei, reageerde Herman, die dus op de grote slaapkamer moet zijn geweest, met "Nee", het zijn de moffen." Sommigen van ons hebben wat kleren bij elkaar geraapt, maar de beslapen bedden waren toch niet te verbergen,

en zijn naar de keuken gelopen. Stormlantaarns aan. De stoel met de voor Enschede bestemde koffer stond natuurlijk pal bovenop het luik naar onze schuilplaats. De overvallers bonkten steeds harder op de luiken. En toen we eenmaal het luik open hadden, konden we het niet passend terugleggen. Herman zei dat hij echt niet langer kon wachten, deed open en het luik sloot boven Ab juist op het ogenblik waarop de Duitsers en NSB'ers de keuken binnen kwamen. In dat gat had ik een laag stro gelegd tegen de kou. Mogelijk geritsel van dat stro maakte het ons onmogelijk ons te bewegen. Ab heeft dan ook twee uur gehurkt gezeten. Boven ons brak de storm los. We hoorden de Duitsers brullen: "Wo sind die Leute geblieben?" Af en toe kreeg Herman een mep. Maar dat alles weet jij beter dan wij die in het donker zaten. Toch was er onder ons geen paniek of grote angst. Ik denk dat wij, na al die als geheel rustige maanden, gewoonweg niet konden geloven dat het nu toch echt mis zou gaan. En het ging ook niet mis. De

Inval in de boerderij

In de winter van 1944 was er de inval op de boerderij van Herman Lebbink. Het was erg koud en Jan Rutjes lag bij Herman Lebbink in bed. De invallers riepen: "Het bed is warm. Er moeten er nog meer zijn." Toen kwam Jan ook voor de dag. Herman stond er bij. Volgens hebben ze het hele huis doorzocht. De onderduikers Theo van Remmen en Theo Wormer hebben ze niet gevonden. Die zaten onder de keukentafel onder de vloer. Daar was een schuilplaats gemaakt. Waarschijnlijk zijn ze verraden door de evacu  Verlangen met zijn familie die op de Breeheg bij Pasmaan op Olburgen verbleven. Die hoorden daar natuurlijk wel eens wat. De dochter van Verlangen kwam wel eens op bezoek bij Annie Pasmaan op de boerderij bij Herman Lebbink. Bij Pasmaan op de Breeheg waren verschillende keren NSB'ers aan de deur geweest. Jan Pasmaan deed open en als Verlangen ze dan aansprak gingen ze onverrichter zaken weer weg. Op dat moment realiseer je je dat niet, maar later besepte je dat de overval op de boerderij van Herman Lebbink daarmee te maken heeft gehad", aldus Berend Rutjes.

De boerderij aan de Paardestraat in Steenderen waar Theo Wormer (schrijver van de brief), Theo van Remmen en Ab Gosselink ondergedoken zaten. Herman Lebbink huurde deze van Sloot.

Duitsers en NSB'ers vonden niets en verdwenen. Jij riep ons toe dat we nog een tijdje moesten blijven zitten en dat je naar de Hissinks zou gaan. Het was omstreeks vier uur. Bart Hissink kwam de wacht houden terwijl wij ons aankleeden en laarzen zochten. In de ene zak van mijn oude winterjas had ik mijn tandenborstel, in de andere mijn reservebril. Dat was al mijn bagage. Er waren laarzen voor Ab en voor mij, niet voor Theo van Remmen. Na de vorst- en sneeuwperiode was het gaan dooien. Het water stond vrij hoog en er lag nog ijs en sneeuw op de velden. Hier en daar heb ik Theo moeten helpen bij het droog houden van zijn voeten.

Achteraf zijn onze overvallers niet erg slim geweest. Ze waren, dacht ik, met een man of acht, genoeg om de boerderij te omsingelen. Als ze dat gedaan hadden, hadden ze kunnen weten dat wij nog binnen moesten zijn. Dan hadden ze ook een wacht achter kunnen laten. Ook hadden ze de luiken kunnen openen om naar binnen te kijken.

Wij gingen het veld in; jij en het meisje Verlangen naar Heersink. Dat was een jongeman die op het gemeentehuis werkte. Ik geloof dat hij gemeentesecretaris was. Later werd hij burgemeester. Ik meen dat de politiecel in zijn huis was. In elk geval heeft hij jou en het meisje Verlangen bij de in die cel opgesloten Herman toegelaten. Maar dat moet jij maar opschrijven.

Ab, Theo en ik liepen naar Olburgen. Piekerend over wie ons aangebracht zou hebben. We wisten het: een wat vreemd mannetje op hongertocht die van Herman, eigenlijk tegen diens zin in, een paar dagen eerder een nacht onderdak had gekregen. We kwamen op de Breehegge om een uur of zeven. Uiteraard een hele opwindende. Ik geloof dat het je vader is geweest die naar Steenderen is gefietst. Toen hij terugkwam had hij het even over de gemeentesecretaris van Warnsveld die met vrouw en twee kinderen en het gemeentearchief bij de Hissinks was ondergedoken. Ik heb toen gezegd dat hij daarover nooit met iemand mocht praten. Nog steeds geloof ik dat Verlangen daarbij aanwezig was.

Op de een of andere manier is op de Breehegge nog ruimte voor Theo en mij gevonden. Ab ging weg, ik geloof naar zijn ouderlijk huis. We wachtten af. Het werd zondagmiddag, zo'n zondag waarop niets lijkt te leven of te beleven. Maar er kwam wel leven. Veel te veel leven. Iemand uit Steenderen met alarmerende berichten. Wie het was weet ik niet met zekerheid. Ik denk eigenlijk dat jij het was. De NSB'ers waren teruggekomen, nu met de burgemeester in hun midden. Het hol was gevonden en ook de auto van de veearts, maar niet de radio. De overvallers hadden met hun geweer in de aanslag bij het hol gestaan (niet erg intelligent om te veronder-

“Denk erom: Na deze tijd komt er nog een andere tijd!”

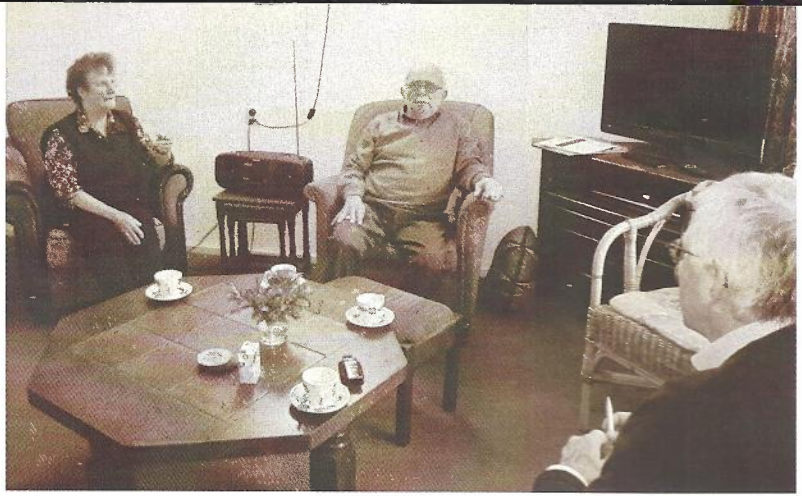
Na de inval werden Jan Rutjes en Herman Lebbink weggevoerd. Ze zaten tweeënehalve dag in de gevangenis achter het gemeentehuis. Nu staat daar het gebouwtje van de PGGM. Ze werden ondervraagd terwijl Herman geboeid was. De vader van Jan en Berend Rutjes werkte bij de gemeente. Enkele mensen van de gemeente, zoals ene Rijpstra, hadden de sleutel van de gevangenis. Ze hadden Herman Lebbink kunnen bevrijden. Ze hadden ook materialen om de tralies van de cel eventueel door te zagen. Dan had het geleken alsof hij door het raampje was ontsnapt. Het bleek allemaal niet nodig, want hij kwam de volgende dag al vrij.

De vader van Jan en Berend zei tegen de NSB-burgemeester: “Je moet die jongen van mij los laten want hij is niet zo sterk.” En dat deed hij. Herman zei tegen de NSB-burgemeester: “Je kunt met me doen wat je wilt. Maar denk er om: Na deze tijd komt er nog een andere tijd. Houd daar goed rekenschap mee”. Herman werd geboeid in een klein karretje met een pony ervoor weggevoerd naar Hengelo. Jan heeft Herman moeten helpen bij het aankleeden. Hij was geboeid en dat lukte hem niet. Hij is in Hengelo verder ondervraagd door een hogere functionaris van de NSB. Wat ze daar met hem hebben gedaan weten Jan en Berend niet. “Herman heeft er nooit over gesproken.”

stellen dat wij daar nog zouden zitten). Herman was fel uitgevallen en het was jou allemaal wat te veel geworden. Omdat het niet moeilijk zou zijn om te raden waar we te vinden zouden zijn, moesten Theo en ik zo snel mogelijk verdwijnen. Dat ging vlug want we hadden niets om in te pakken. Het was zo'n donkere wat mistige namiddag in de winter, met alle rust en verlatenheid die een zondag op het platteland aan zo'n middag kan geven. We staken de weg over. Je moet je realiseren dat ik van de omgeving heg noch steg kende. Theo zou onze weg moeten vinden. Een nieuwe verrassing toen we juist de weg waren overgestoken: ik hoorde het herkenningsfluitje van onze vriendengroep uit Arnhem. En ja, daar liep de eerder genoemde Arnold. Hij was juist die middag weer eens uit Vorden gekomen, was terecht gekomen te midden van het hele spektakel en moet wel verteld zijn waar hij me kon vinden anders was hij niet naar Olburgen gegaan. Hij zei dat we ongetwijfeld welkom zouden zijn op het kasteel. Zo trokken Theo en ik op weg daarheen.

Maar de middag was al ver gevorderd en van Olburgen naar Vorden is een heel eind. We gingen begrijpen dat we er niet zouden komen en Theo bedacht dat er nog familie woonde op een boerderij die moet liggen, denk ik, ergens tussen Steenderen en Baak. Ik heb geen detailkaart van die omgeving, maar ik meen me te herinneren dat er twee parallel lopende weggetjes waren. Die zullen nu wel verbreed en geasfalteerd zijn. Daar klopten we aan en werden opgenomen. Er waren ook evacués uit de buurt van Zevenaar. Ik herinner me dat de vrouw zei: "Evacué van huis en haard verdreven." Op dát ogenblik vond ik dat nogal melodramatisch. Nu realiseer ik me dat het leven voor ons op dat ogenblik dan wel niet makkelijk was, maar dat we geen verantwoordelijkheid hadden voor anderen en we op materieel gebied niets te verliezen hadden.

Hoe lang we daar gebleven zijn, weet ik niet; vermoedelijk één of twee dagen. Er moest natuurlijk van alles worden geregeld. We zijn teruggegaan richting Olburgen. Theo zal je wel kunnen vertellen waar hij ondergebracht werd. Ab was bij dit alles niet betrokken; hij was thuis in de Luur, of ergens niet ver van huis. Ik vond eerst enkele dagen onderdak bij het gezin Nieuwenhuis in Rha. Die boerderij is in de allerlaatste dagen van de oorlog nog afgebrand. Een van de zoons was bij "de ondergrondse" en later mijn commandant bij de Binnenlandse Strijdkrachten, de BS. In die boerderij waren ook jonge Nederlandse SS'ers of parachutisten ondergebracht. Een ervan graaide met zijn vingers in de boterpot en was hevig teleurgesteld toen

Op bezoek bij dhr. en mevr. Jaaltink.

hij geen boter maar vet proefde. Hij vroeg of ik loopgraven groef. Ik zei "ja, ik graaf ze en jullie kruipen erin." "Misschien", antwoordde hij.

Zo lang ik tijdens de graafuren niet gezien werd, was de kust tamelijk veilig. Na de werkuren liepen er wel meer jongemannen op straat. Van de Nieuwenhuizen ging ik naar de buurman, naast de Breehegge. Het was de bedoeling dat ik daar zou blijven. Het was een nog niet zo lang getrouwd, maar niet zo heel jong stel met een klein kindje. Ongetwijfeld met de beste bedoelingen beziel, anders zouden ze me niet hebben opgenomen, maar wat stug. Veel contact hadden we niet. Er was één boek in huis dat ik wel tien keer gelezen moet hebben. Ik sliep op de hooizolder waar ik door het dak heen de sterren kon zien. Door diezelfde gaten kwam ook sneeuw naar binnen. Veel werk was er niet (wel ben ik bijna een keer met de kruiwagen de mestput ingekieperd) en de dagen waren dan ook wel erg lang. Daar, en later bij Jaaltink in Hengelo, heb ik pas geheel en al leren beseffen hoe ik het had getroffen met jou en Herman! Gelukkig had ik de Breehegge als naaste bureu.

Wordt vervolgd ■

Koerazie (oktober '91)

*Hi'j vuulen zich helmaol geen held
al wier dat wel van 'm verteld.
Onderdukers konn bi'j 'm trech,
ze kwamm wel op tied nog weg.
De zwatten namm 'm toch met,
en wier 'n hötjes vas gezet.
Een goeie mof liet 'm weer gaon,
volgens den had e niks gedaon,
't was allemaol angebrach,
deur één waarvan i'j 't niet verwach
De duutser vond de zaak wat laf,
veur zo völ koerazie geen straf*

Ab Gosselink

“Uit de oude doos”

DE ZWERFSTEEN...

Steenderen heeft zijn gemeentewapen met zeven stenen, z'n 'Achtste Steen', iedere maand bij U in de bus en dan ook z'n 'Zwerfsteen'.

Waarom nu deze naam...

Welnu, eenvoudig. Talloze wetenswaardigheden uit het verleden liggen opgeslagen op zolders/in boekenkasten/archieven of gaan in beperkte kring van mond tot mond. Kortom... zwerft her en der zonder in bredere kring onder de aandacht te komen.

Vanaf heden heeft Steenderen dan zijn historische 'Praatpaal' van U, door U en vooral voor ONS. Het ligt in de bedoeling dit Verenigingsorgaan per kwartaal uit te brengen. Veel wetenswaardigheden van Steenderens verleden en vooral niet te vergeten: Baak/Bronkhorst/Toldijk/Rha en Olburgen.

Onze gemeente telt vele historici, geen doctorendi, doch evenzo g naar ons verleden. Leuvensteijn-Breukin avonden vullen met E Wij komen hierop te Mogen wij de wens van hand tot hand ga sulfaat. Ingesloten o worden... mogelijk hem of haar dit dan alle geïnteresseerde: ook daar buiten be Heeft U een 'histor uitnodiging Uw aar veren. Van harte n af en komt bij U l de oude tijd'.

Inleveren kopij vor ri 1993.

Veel leesplezier e

Het bestuur.

OPRICHTING VAN DE HISTORISCHE VERENIGING

MAANDAG 1 JUNI 1992 IN 'HET ANKER'

Maandag 1 juni j.l. moest de 'kogel door de kerk'. De initiatiefgroep om tot oprichting van de historische kring in de gemeente Steenderen te komen had een eerste avond georganiseerd in Het Anker, een gezellige plaats, zeker voor onze doelgroep. De avond kwam wat laat op gang, want het was net voor achten echt noodweer met enorme onweders en er was amper droog binnen te komen. Toch hadden rond de vijftig belangstellenden doorgezet de lezing van Pater Koekkoek en de diabeelden van Wim Jansen bij te wonen.

OUD GELDERS CONTACT

Dhr. Trieburg van de Stichting Oud Gelders Contact

HISTORISCHE VERENIGING GROEIT MAAR DOOR...

Bescheiden, groter, grootst...

Eén decennium geleden startten wij met 23 leden op de eerste ledenlijst na een gezellige avond op de deel van "De Visschershoffstede" te Steenderen. Wij zeiden já tegen een historische vereniging en een vriend van de voorzitter, toevallig notaris van beroep regelde e.e.a. op papier voor de welbekende uitspraak...

Vorige maand groeide ons ledenaantal wederom met 25 leden en je zou haast zeggen "Maak je buurman of buurvrouw lid" en geheel Steenderen krijgt De Zwerfsteen op zijn deurmat. Penningmeester Fred van de Mije en bestuursleden Bertus Rietberg en Gerrit Tijkken hebben veel werk verricht om alle contributie-inningen op de 'rit' te krijgen. Er moest nog wat contributie van 1999 binnenkomen. Het jaar 2000 wordt (of is al op moment van verschijnen) geïnd middels uw volmacht en onze leeggelopen HVS-bankrekening kan weer wat bijtanken. Dan volgt later dit jaar het jaar 2001.

Een groot aantal leden is 'leuk', doch een grotere betrokkenheid is nóg veel beter... De voorzitter zei eens: "Ik schat dat we doorgroeien cq door kunnen groeien tot wel 750 leden op 500 adressen". Thans zijn we de 380 adressen al weer dik voorbij en dan hebben wij het over 600+ leden. Als de lezers van dit blad onze activiteiten eens bij de buurman of buurvrouw onder de aandacht brengen... dan hebben wij deze 750 leden misschien wel voor 2002 op de ledenlijst. Nu gaat het ons echt niet om de grootste vereniging van de ge-

meente Steenderen (met misschien wel de kleinste beurs) te zijn, doch het gaat ons om de betrokkenheid en waarden bij het beheren van ons cultureel erfgoed!

Denk ook eens aan... de muziekvereniging Nieuw Leven, SV Steenderen, onze IJclub "De Molenkolk", de diverse dorpskermissen, zangverenigingen etc. De HVS is er voor een ieder van alle rang en stand en als je dan het ledenaantal ziet groeien, mag je aannemen dat we op het goede spoor zitten.

Leden... wij zijn dringend op zoek naar nieuw kader! Een voorzitter, nieuwe bestuursleden, redactieleden en diverse commissieleden. De secretaris wacht op uw aanmelding, want de HVS is van ons en voor ons!

Gezien het alsmar groter worden van de ledenkring heeft het bestuur besloten het bestuur uit te breiden (thans 6 personen). Voorzitter Paul Kok en bestuurslid Gerrit Tijkken zijn aftredend en niet meer herkiesbaar en het bestuur heeft voorstellen in deze vacatures te voorzien, doch ook het bestuur van deze 6 tot 9 uit te breiden! Wij zijn breed actief... De Zwerfsteen verschijnt vier keer per jaar en de redactie dient drastisch uitgebreid te worden / Een archiefcommissie, die pracht werk doet. / Commissie Monument voor Canadese Gevallenen 1945 / Commissie publicatie "De Groote Emmer" / Commissie verenigingsavonden en excursie(s) etc. Onze laatste verenigingsavond bracht maar liefst 110 leden op de been! Kortom... ook de HVS zoekt die vrijwilligers en ben jij dé kandidaat?

Stand 'automatische contributie inning' op 8 maart 2001 nav volmachten aan de penningmeester van de vereniging:

- Van ongeveer 10 leden wordt in één keer de achterstallige jaren contributie geïnd.
- Eind maart 2001 wordt het verenigingsjaar 2000 geïnd.
- Medio april 2001 wordt het huidige verenigingsjaar geïnd.

“Uit de oude doos”

VIJFTIG BIJNAMEN OP RIJ...

Soms ziet u 'de' als voorzetsel gebruikt. Uiteraard moet hier nog een voornaam aan worden toegevoegd, doch de bedoelde persoon heeft ook een échte roepnaam en achternaam van de burgerlijke stand bij geboorte meegekregen. (De gewone voornaam -cq roepnaam- en achternaam worden dus gevraagd!) Om te verduidelijken kunt u beroep of andere bekendheid toevoegen achter de naam.

U kunt zich één foutje veroorloven en met de extra bijnaam onder nr. 51 toch nog de vijftig op rij krijgen.

1) Kiew	18) "Poep" *)	35) de Stekkel
2) de Pette	19) Pijpje Drop	36) Derk van 't Hof
3) Jan Koos	20) Iwan	37) Harry Palthé
4) de Konte	21) Vader Cats *)	38) de Opeldokter
5) Hongedij	22) Mats	39) Rooie Riek
6) Herman Haring	23) Moeke Patat	40) Spiegeltje
7) Jan Bal	24) Naad(t)jen	41) Jan van de Bosboer
8) de Peerdeköttel	25) de Kip	42) Hendrik van Bart
9) Graaf Otto	26) de Eiergigant	43) Jan 'B'
10) Henne Loep	27) de Watermulder	44) Bernard Zwier ('BZ')
11) de Bieleman	28) Henne Schoe	45) Gradus van de Bult
12) Gerrit (Gart) Pingel	29) Siene van de Naodzak	46) Anton van den Brünen
13) de Kleine Zwolsman	30) Evert van de Dûker	47) Jan Wind
14) Portlander Gart	31) Lange Gaart	48) Bennie van 't Hartstee
15) Hendrik van de Prins	32) de Oliebaron	49) Hendrik van de Draaiumme
16) Augurk	33) Marius Privé	50) Harrekarre
17) Donatio	34) Buikje	51) extra bijnaam: de Majoor

*) meerdere personen of een tweede generatie onder deze naam bekend en wij bedoelen de 'vaandeldrager' van deze bijnaam. Geef gerust het beroep van deze persoon cq waarom hij/zij bekend is geworden.

Proefabonnement?

Naam _____

Adres _____

Postcode _____ Plaats _____

Telefoon _____ E-mail _____

Handtekening _____

Vul de bon in en stuur hem op naar:
Ans Uenk-Preuter (secretaris)
Kruisbrinkseweg 14a
7227 DA TOLDIJK

4

keer “De Zwerfsteen”
thuis bij u op de mat
voor slechts

DE ZWERFSTEEN

DE ZWERFSTEEN
PERIODIEK TEGEN DE VERLOREN TOEGANG NAAR DE HISTORIE VAN DE VERBODEN STEENDEREN

Excursie DRU-complex

- Wie is wie
- Boekenlijstverek
- Tintolend goud
- Historische recepten
- In Memoriam
- Van de Activiteit
- Steenderen in

201

25 euro

Monseigneur G.M. Jansen

Van de familie Stoetzer-Eijmans te Boxmeer is er nog een foto aangeboden naar aanleiding van het artikel Monseigneur Gerardus Martinus Jansen in Zwerfsteen 2012-1. Jammer dat wij hem niet eerder kregen en konden op nemen bij het artikel. Deze foto is dermate mooi en bijzonder, dat we hem graag alsnog aan onze lezers willen laten zien.

Met vriendelijke groet,

Anton Metz ■

Van de Activiteitencommissie

12 november 2012

Lezing door de heer Stender uit Zevenaar over

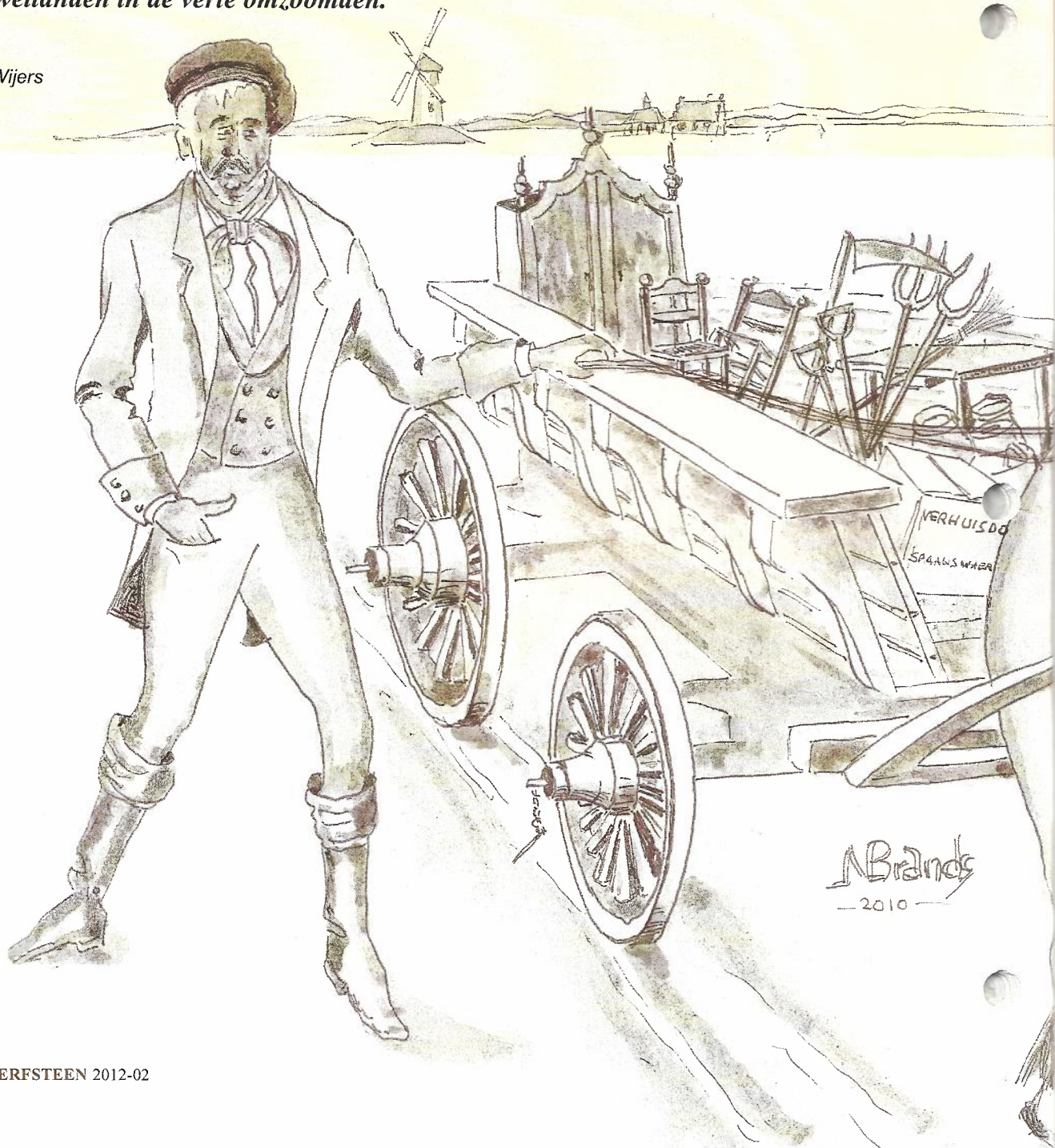
“Om God en Ere”, Pelgrimsreizen

Harmen Addink

De dauw hing nog als een lichtgrijs waas, ijl en doorschijnend, over de weilanden langs de rivier de IJssel. Ze hing in flardige vlokken hier en daar vlak boven de diepste dellen van het zacht glooiende land en over het gestaag stromende water. De luchtige morgenbries rolde de nevel stilaan voor zich uit over de groenende vlakte van gras en klaver en over het goud van de rijpende rogge. Dan bleven de mistige wolken vasthaken in de luwte van de breed uitgroeide dorenhag en in de kroezige koppen van de lange rij grillige knotwilgen die als een matzilveren haag de weilanden in de verte omzoomden.

Door Juus Wijers

De natte sluier vlijde zich achter de kromming van de hoge dijk, die de rivier op enige afstand volgde.

De verzadigde mist golfde nog in lange slierten over het lage lapje moeras, dat wat verderop lag, en dat in zijn ruigte van scherpe bies en hoog opschietend gewas, modder en water, de dampen van de nacht tot zich leek te trekken en scheen vast te willen houden.

De dag begon en de zon klom al achter het wazig grauw van de verre einder in het Oosten. Haar stralen smeten vloeiende tinten van zachtrood en purper op een paar laaghangende wolkenformaties.

Toen klom de zon in een wereld van vloeibaar goud en roestig rood. Het beloofde een mooie dag te worden.

Langs het diep uitgeslepen spoor van de oude karreweg dwars het land door, kwam een boerenwagen aanhobbelen. Hij was geladen met huisraad, boerengereedschappen en verder van alles wat hij bergen kon.

Vier hoge smalle wielen knarsen en steunen onder de vracht. De wagen schommelt en schokt van het ene gat in het andere. De kar is ongeveerd en dat was goed te merken.

Ernaast loopt een man. Het is een jonge man nog. De blonde bakkebaardjes die zijn kaken dekken, zijn nog vlassig en dun. De hand die de teugels houdt is slank maar tegelijk sterk. Ze toont spierkracht en met het hoge ronde voorhoofd en de stevige gesloten mond onder de lange neus, maakt dit alles een wilskrachtige indruk. De andere hand houdt de rand van de wagen omklemd, als wilde ze dat heftige schokken wat opvangen. Voor glazen, koppen en schotels, en andere breekbare zaken is zo'n verhuizinkje nu eenmaal niet ideaal.

Harmen Addink is op weg naar zijn nieuwe woonplek. Dat is niet ver. Oh nee, de gemeente waar hij geboren werd, zal zijn woonplaats blijven... Steenderen.

Zeker, het is niet ver uit de buurt. Vlak voor zich uit ziet hij de plumpe dorpsstoren met z'n leien spits boven de omringende blauwe en rode pannendaken naar de hemel, van de nog wazige bijna windloze morgen, oprijzen. Daar vlak bij die toren staat zijn nieuwe bedrijf te wachten. De dorpsherberg, het eerste logement in 't midden van de uitgestrekte buurtschap.

De tekening is van Nico Brands uit Gorssel. Lid van HVS. In goed overleg kwamen we samen tot dit unieke resultaat. Harmen Addink heeft een gezicht gekregen en we zien hem hier tijdens zijn verhuizing van Spaensweert naar logement De Zwaan in het jaar 1788. Op de tekening zien we aan de kim de skyline van Bronkhorst terwijl het kasteel schuil gaat achter het wat dromerig hoofd van Harmen.

Ja..., wel uitgestrekt, maar van bewoners dun bezaaid.

Toch is Harmen Addink belust om zijn deuren voor de komende en gaande man open te gooien. Hij kijkt uit naar het nieuwe werk. Hij heeft dit zelf zo gewild. Men heeft hem niet verjaagd uit zijn huis. Hij had kunnen blijven op Spaensweert in Bronkhorst en de rechten, de lusten en de lasten in de toekomst kunnen delen met zijn broer. Zeker, dat had gekund. Maar Harmen heeft in alle wijsheid z'n jongenskop geschud.

Twee boeren en één peerd, twee soldaten en één zweerd, niks weerd!

Twee boeren en één peerd, twee soldaten en één zweerd, niks weerd, niks weerd!

Als een waarschuwend refrein zijn hem die woorden steeds weer door het hoofd gegaan, tot hij van de kerkeraad in 't dorp dat lapje grond vlak onder de toren in huurkoop kon krijgen en zijn plannen vaste vorm konden gaan aannemen. En nu staat daar dan z'n jonge onderneming op de leiding van zijn jeugdige meester met z'n vrouw te wachten.

"Ho Grim!" Met een ruk komt de bruine tot staan. Het knerpend geknars van de zwaar belaste wielen, het gestommel van de hossende lading valt opeens weg in de roerloze stilte van de vroege zomerdag.

Addink draait zich om en met de teugels nog in zijn hand kijkt hij de karreweg af, waaraan in de verte, half verscholen, achter hoog opgaande populieren, de hofstee ligt, waar hij deze nacht voor het laatst geslapen heeft. Het komt hem heel vreemd over. Hij is een peinzzer, een dichter van nature, en deze dag... Harmen voelt dat deze dag als een mijlpaal op z'n levensweg getekend zal staan.

De romantische tekst die bij de tekening hoort, vormt het begin van de novelle "Dichter und Bauer". Het is een verhaal geschreven door mijn vader Herman Judius Wijers dat gaat over zijn betovergrootvader Harmen Addink. Ik heb de tekst licht bewerkt en er wat van de gedichten van mijn vader in verwerkt. Het vaak spannende verhaal heet nu "Romantiek achter de kribben" en het zijn 46 bladzijden die mijn vader schreef in 1946. Ik heb dit digitaal. Wie belangstelling heeft...

Onder andere maak ik gebruik van een "Overzicht familie Wijers" dat mij werd aangeleverd per 4-1- 1989 door mijn volle nicht Everdina Jasperina van Leuvensteijn-Breukink. (Verdi)

Ik neem de vrijheid haar tekst aan mij gericht, hier af en toe letterlijk weer te geven.

Garrit Addink woonde met Harmina op Spaensweert in Steenderen. Hun eerste kind zoon Evert huwde Jenneken Breukink die in de Emmer woonde. Deze Evert werd boer op Spaensweert. En Harmen, de achtste en laatste in rij, ging in opleiding voor administratief werk. Hij ging in de gemeente-administratie en liep daarvoor stage in Valberg (Betuwe).

Zo ver van huis zocht hij wat troost en dat vond hij.

Zo ver van huis zocht hij wat troost en dat vond hij. Het werd, hoe kon het anders, Berendine, dochter van Derck Troost en Gerretjen van Doorn. Het bleef dus niet bij troost alleen. Berendine werd zijn vrouw.

Vader Garrit kocht voor zoon Harmen in 1784 het Logement "De Zwaan" in het centrum van Steenderen.

16 mei 1786 gaat Harmen er wonen. Voor de trouwdatum heb ik 15-7-1790.

De overlevering luidt: Berendine kwam "op 't losse paard" uit de Betuwe naar Steenderen. Harmen is administrateur, Berendine huisvrouw en kasteleine op logement "De Zwaan"

Geschiedschrijver Harmen noteerde o.a. 1783 20 april: Drie huizen 's nachts afgebrand.

Om 11 uur aangekomen bij bakker Jolink. Dog door stille wind en van een brandspuit voorzien is het daar bij gebleven.

Anders zijnde logement "de Zwaan", dat thoen ook nog met strooy dak was, waarschijnlijk ook verbrand.

Verdi schrijft: Harmen heeft veel voor Steenderense gemeenschap betekend.

Er is een straat naar hem genoemd. Harmen Addink (1764-1843) is bijna 79 jaar geworden. Berendine, zijn vrouw (1766-1829) is bijna 65 geworden.

In 1989 maakte mijn nicht Verdi Breukink voor mij een overzicht van de familie Addink/Wijers. Ik haal er drie blaadjes uit.

De ingeslopen foutjes geven de charme aan van deze staatjes.

Garrit Addink z.v. Gerrit Joossens Addink en
 x Harmina Evers + 1785
 Evert 1752 - 1811
 x 18-7-1785
 Jenneken Breukink d.v. Jan Bz. en Elsken Geerljo
 1758-1832 1709-1810 1733-1764

1. Catharina ~ 1753
 2. Garrit ~ 1754
 4. Jan ~ 1756
 5. Jan ~ 1757
 6. Jan ~ 1758
 7. Catharina ~ 1760

8. Harmen ~ 23-8-1764 + 1791
 x 15-7-1790
 Berendine Troost d.v. Derck Troost en Gerretjen van
 ~ 17-12-1766 + 15-9-1829
 Gerhardina Harmina d.v. ~ 26-2-1801 x 2
 Garrit Derck d.v. ~ 2-5-1803 x 30-12-1830
 Everdina Addink ~ 5-10-1802 d.v. Evert

Garrit Derck Addink z.v. ~ 1803
 x 30-12-1830
 Everdina Addink d.v. Evert ~ 1802

1. Berendine Jenneken * 6-4-
 2. Jenneken * 30-6-1840
 3. Harmina Everdina * 23-10-
 o.a. Everdina Klunvers 1866
 x 30-9-1892
 Herman Julius Wijers
 1. Elbarta Harmina W. * 24-6-1893 + 28-6-1900
 x 20-5-1921
 Hendrik Paul
 2. Gerda Johanna Jenneken W. * 16-11-1895
 x 21-5-1920
 Roelof Mulder * 20-6-
 3. Everdina W. * 23-2-1896
 x 26-11-1920
 4. Herman Julius W. * 31-2-1898
 x 1-5-1900
 5. Herman Julius * 23-2-1900

1. Elbarta Harmina Wijers
 x Hendrik Paul Breukink
 2. Gerda Johanna Jenneken W.
 x Roelof Mulder
 3. Everdina W.
 x Klaas Brands
 4. Herman Julius W.
 x Mietje Hoopman

1. Willem
 x 2. 3. 4. 5.
 1. Elbarta Harmina Wijers
 x Hendrik Paul Breukink
 2. Gerda Johanna Jenneken W.
 x Roelof Mulder
 3. Everdina W.
 x Klaas Brands
 4. Herman Julius W.
 x Mietje Hoopman

1. Harmen W. * 24-2-
 2. Judias Birk Bz
 x x 3-10-1902 Andries B. * 1868-1943 (waerman)
 z.v. Evert Jan Bz. en Catharina Gardina
 6. Evert Jan Bz. * 1902-1950
 x Annie Bourgers
 7. Andries B. * 8-11-1906
 Bertha Breukink * 21-6-1912
 8. Karel B. * 31-5-
 x 25-4-1942
 Bertha Raaf (Enochete)

1. Everdina Martha 10-5-1905
 2. Marjanne * 20-11-1911
 3. Jan
 4. Luke 17-5-
 5. Andries * 21-5-1950
 6. Andries Tamin * 25-7-1951

25
Harmen et v. Perendine
Troost

H. en Gerina Foreubink

832
Herman Kluvers
Jorrens (Boreulo)

Kluvers z.v. Elisabeth
Kl. en Gerina
Johanna Japenier

1842

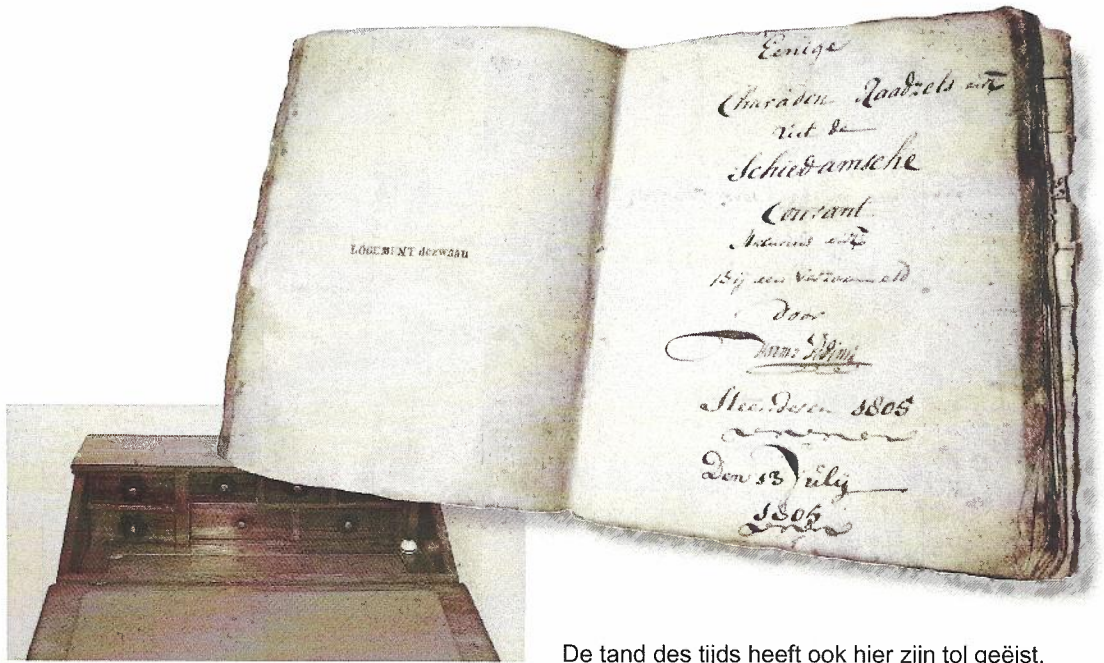
13-3-
-1955

1964-1901

* 6-4-1892
ink + 1-6-1966

1891

X 26-11-1930 Midsje Hopsa
+ 6-9-1963 1909-1965

De tand des tijds heeft ook hier zijn tol geëist.

Hiernaast treft U twee foto's van een bureautje dat eigendom was van Harmen Addink en gelukkig nu nog in bezit is van zijn nabestaanden. Kennelijk heeft het meubelstuk een grondige onderhoudsbeurt gehad. Het is alsof ik de meubelwas ruik en ik zit toch best op afstand.

Als sluitstuk geef ik nog een typerend stukje brief van Harmen Addink dat hij schreef in 1809 aan zijn neef H. van Lennep. ■

Beste neef,

Ik zag aan mijn rechterhand, de liefvelijke Morgenzon, in al haar schoonheid en pracht uit de Oostertkinnen oprijzen. Een diepe stilte heerschte in de gehele natuur en wierd nu en dan afgebroken. Aan mijn linkerzijde, alwaar ik het gezicht had naar de buurtschap Emmer en Spaensveert, daar zag ik heele troepen Beesten. Staande hier en ginder op een hoogte in het weiland, om voedsel te loejen en als het ware mij te roepen.

Haald mij van deze hoogte, derzelve geloejen verdubbelde zijn klanken tegen de dijk waarop ik mij bevond. Het getal der beesten scheen zich in de spiegeling van de stroom te verdubbelen, de hooischelven en Korenbergen kaatsten zich in het water terug.

Ik wierd geheel aandoening.

Steenderen toen en nu

Straatbeelden van toen gezien vanuit het nu.

Aan de hand van oude foto's die op dezelfde plaats opnieuw genomen zijn, is te zien wat er in de loop der jaren is veranderd.

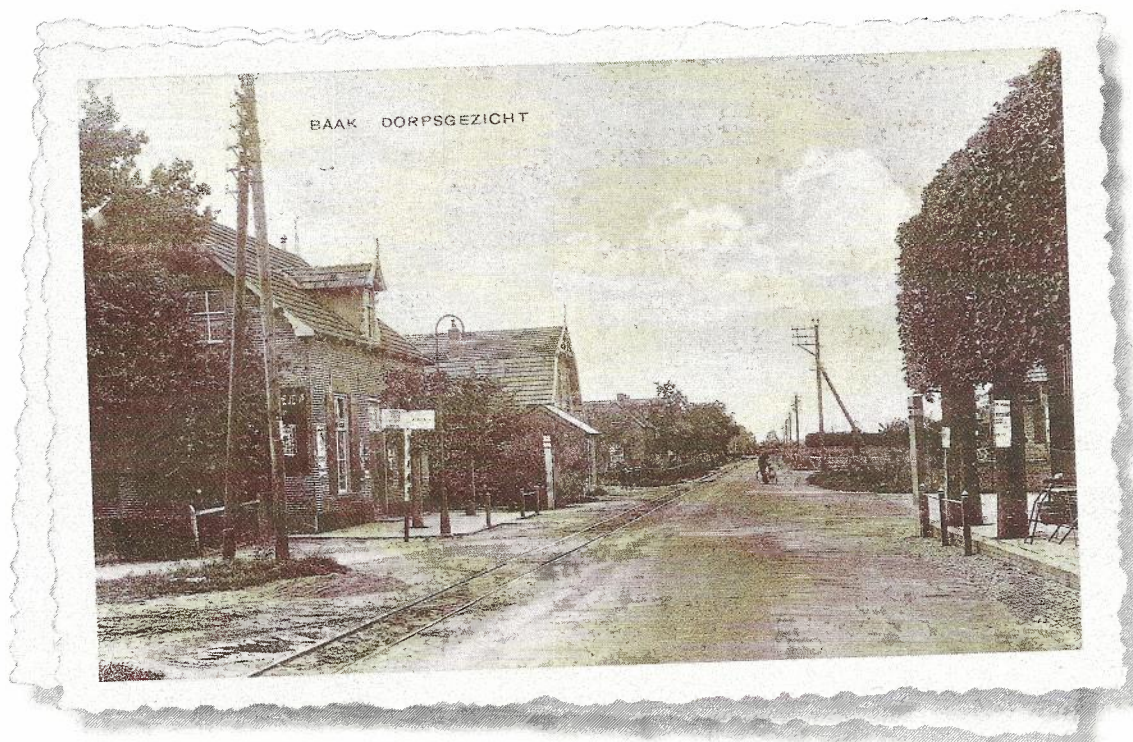

Foto genomen op de Zutphen-Emmerikseweg in Baak.

